

Boverket

Myndigheten för samhällsplanering,
byggande och boende

Rapport 2012:22

REGERINGSUPPDRAG

Samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet

slutrapportering av ett regeringsuppdrag

Samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet

Slutrapportering av ett regeringsuppdrag

Boverket december 2012

Titel: Samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet –
slutrapportering av ett regeringsuppdrag

Rapport: 2012:22

Utgivare: Boverket december 2012

Upplaga: 1

Antal ex: 80

Tryck: Boverket internt

ISBN tryck: 978-91-87131-74-5

ISBN pdf: 978-91-87131-75-2

Sökord: Samhällsplanering, fysisk planering, fysisk aktivitet, livskvalitet,
hälsa, ohälsa, fotgängare, cyklister, barn, grönstruktur

Dnr: 10149-4269/2011

Publikationen kan beställas från:

Boverket, Publikationsservice, Box 534, 371 23 Karlskrona

Telefon: 0455-35 30 50

Fax: 0455-819 27

E-post: publikationsservice@boverket.se

Webbplats: www.boverket.se

Rapporten finns som pdf på Boverkets webbplats.

Rapporten kan också tas fram i alternativt format på begäran.

Boverket 2012

Förord

Boverket har under 2011-2012 haft regeringens uppdrag att samordna och utveckla arbetet med samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen. Uppdraget har skett i samverkan med Statens folkhälsoinstitut, länsstyrelserna, Sveriges Kommuner och Landsting samt många andra aktörer i samhället. Genom workshops och seminarier har Boverket samlat myndigheter, kommuner, landsting, universitet och högskolor samt organisationer och nätverk, för att utveckla kunskapen om hur den fysiska planeringens verktyg kan användas för att skapa ett hälsofrämjande bebyggelselandskap som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen och höjer människors livskvalitet.

Denna skrift utgör slutrapporteringen av själva regeringsuppdraget, men arbetet med uppdraget kommer att fortsätta under 2013, bl.a. genom att ta fram ett vägledningsmaterial och genomföra en nationell konferens. Arbetet kommer också att utvecklas genom konkretisering av Sverigebilderna i Boverkets Vision för Sverige 2025 avseende fysiska strukturer i och kring staden.

Inom ramen för uppdraget har många personer varit involverade. Boverket vill tacka projektets externa referensgrupp och alla som har medverkat i workshops för deras bidrag med kunskap och erfarenheter, belysning av problematiken utifrån olika perspektiv och injektioner av energi och engagemang som har gett kraft åt projektet.

Arbetet har utförts av en arbetsgrupp på Boverket som består av arkitekt Järda Blix, samhällsvetare Kerstin Andersson, expert Magnus Lindqvist, planeringsarkitekt och biträdande projektledare Erik Mejer. Projektledare har varit landskapsarkitekt Ulrika Åkerlund. Alla vid enheten för Stad och land.

Karlskrona december 2012

Janna Valik
generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	7
<i>Genomförande</i>	7
<i>Viktiga insatser för att nå resultat</i>	7
<i>Vägledning och konferens</i>	8
Inledning	9
Utgångspunkter i uppdraget	11
Folkhälsoutmaningar	11
<i>Fysisk aktivitet i Sverige</i>	11
<i>Övervikt och fetma ökar</i>	12
<i>Psykisk ohälsa</i>	12
<i>Stillasittande beteende</i>	12
Fysisk aktivitet och hälsa	12
Bebyggelseutvecklingen	13
<i>Förtätning och utglesning</i>	13
<i>Små kommuner och växande regioner</i>	14
Stödja fysisk aktivitet	14
Uppdrag och avgränsning	15
Boverkets uppdrag	15
Tolkning av uppdraget	15
<i>Fysisk aktivitet som en planeringsfråga</i>	15
<i>Särskilt angelägna frågor i planeringen</i>	16
<i>Boverkets myndighetsuppdrag</i>	16
<i>Effektmål med projektet</i>	17
Tre viktiga målgrupper	17
<i>Tjänstemän och planerare</i>	17
<i>Beslutsfattare</i>	17
<i>Intressenter/vidareinformatörer</i>	17
Samordning & utveckling	19
Samordning av aktörer	19
<i>Samverkan och extern referensgrupp</i>	19
<i>Kontakt med forskning</i>	20
<i>Samordning med parallella uppdrag och projekt</i>	21
<i>Jämställdhetsintegrering</i>	21
Förstudie	22
Workshops för att samla olika aktörer	22
<i>Upplägg</i>	22
<i>Fotgängarens landskap</i>	23
<i>Cyklistens landskap</i>	23
<i>Barnens landskap</i>	24
<i>Grönstrukturen i tätorter och det tätortsnära landskapet</i>	25
Olika grupper olika behov	26
Spridning av kunskap och goda exempel	27
Webb	27
<i>Blogg</i>	28
Föreläsningar och information	28
<i>Utbildning</i>	28
Arbetets fortsättning under 2013	29
<i>Vägledning</i>	29
<i>Kortskrift</i>	29

<i>Planerade direkta informationsinsatser under 2013</i>	30
Nationell konferens	30
Uppföljning	31
<i>Uppföljning av miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö</i>	31
<i>Friluftslivsmålen</i>	32
<i>Behov av samlad uppföljning</i>	32
Viktiga insatser för att nå resultat	33
Tydligt aktörsansvar och ökad samverkan mellan myndigheter	33
<i>Tydligare nationellt ansvar för gång- och cykelfrågor</i>	33
<i>Förtydliga roller och ansvar för folkhälsofrågor på kommunal, regional och nationell nivå</i>	34
Stärka stödjande miljöer	35
<i>Vägledning för barns och ungas utemiljöer</i>	35
<i>Vägledning för friitor, parker, grönområden och tätortsnära natur</i>	36
Utveckla planeringsverktyg och metoder	36
<i>Behov av planinstitut för cykelväg</i>	36
<i>Vägledande och valida indikatorer för uppföljning och styrning</i>	37
<i>Utveckla konsekvensanalysverktygen</i>	38
<i>Kartan som brygga mellan fysisk planering och folkhälsa</i>	38
Referenser	41
Bilaga 1 Regeringsuppdraget	45
Bilaga 2 Referensgrupp	47
Bilaga 3 Planera för fysisk aktivitet – webbsida	49
Bilaga 4 Framkomligheten i landskapet	51
Var kan man gå och cykla?	51
Systemsyn	52
<i>Fysisk planering för cykelvägar som allmänna intressen</i>	52
Planeringsprocess för en cykelväg inom befintligt regelverk?	53
<i>Möjligheterna enligt PBL</i>	53
<i>Frågans behandling</i>	53
Behov av planeringsverktyg	54

Sammanfattning

Att vi mår bra av att röra oss har vi alltid vetat. Men idag är det vetenskapligt bevisat att fysisk aktivitet är livsviktigt. Trots att samhällsutvecklingen överlag har varit positiv för människors hälsa har den samtidigt inneburit att människans livssituation aldrig tidigare har krävt så lite fysisk aktivitet som nu. Fysisk inaktivitet är nu den fjärde största orsaken till förtida död i världen.

Möjligheten att vara fysiskt aktiv i vardagen påverkas av bebyggelsens struktur, innehåll och utformning – faktorer som i stor grad påverkas av den fysiska planeringen. Den fysiska planeringen kan bidra till att skapa de rumsliga förutsättningarna för rörelse i vardagen genom god lokalisering av både bostäder och målpunkter, möjlighet att gå och cykla, leka, utöva friluftsliv, motionera och få rekreation.

Planeringsprocessen ger också goda möjligheter att involvera medborgarna, hämta in lokala erfarenheter och kunskap från män, kvinnor, pojkar och flickor, med olika behov och önskemål av miljöer som stimulerar till fysisk aktivitet.

Genomförande

Boverket har genomfört regeringsuppdraget om samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen i samverkan med Statens folkhälsoinstitut, Länsstyrelserna och Sveriges Kommuner och Landsting samt i bred dialog med flera olika slags aktörer (myndigheter, länsstyrelser, kommuner, sjukhus, universitet och högskolor såväl som enskilda organisationer och konsultföretag).

För samordning och utveckling av frågeställningarna har Boverket anordnat fyra workshops med olika landskapsteman där ca 150 personer har deltagit från både folkhälso- och planeringssidan – forskare, politiker, praktiker från kommun, landsting och länsstyrelser samt andra myndigheter och organisationer.

Utöver detta så har Boverket presenterat uppdraget vid ett antal tillfällen vid nationella och regionala sammanhang och har nått ytterligare 1300 personer. Intresset för uppdraget är stort.

Dokumentation av aktiviteter och spridning av kunskap och goda exempel har skett kontinuerligt genom hemsidor på Boverkets webbplats samt blogg på Boverksbloggen. Uppdraget har också uppmärksammats i tidningsartiklar.

Viktiga insatser för att nå resultat

Under arbetet med uppdraget så har följande insatsområden identifierats som viktiga för att nå resultat.

Tydligt aktörsansvar och ökad samverkan mellan myndigheter

- Tydligare nationellt ansvar för gång- och cykel frågor
- Förtydliga roller och ansvar för folkhälsofrågor på kommunal, regional och nationell nivå

Stärka stödjande miljöer

- Vägledning för barns och ungas utemiljöer
- Vägledning för friytor, parker, grönområden och tätortsnära natur

Utveckla planeringsverktyg och metoder

- Behov av planinstitut för cykelväg
- Vägledande och valida indikatorer för uppföljning och styrning
- Utveckla konsekvensanalysverktygen
- Kartan som brygga mellan fysisk planering och folkhälsa

Vägledning och konferens

Projektet slutredovisas till Socialdepartementet genom denna rapport i enlighet med uppdraget. Utöver detta planerar Boverket ytterligare aktiviteter för att sprida kunskap och goda exempel under våren 2013, bl.a. genom att ta fram ett vägledningsmaterial under mars månad 2013 samt anordna en konferens i april 2013.

Inledning

Ökad rörelse i vardagen har en väldokumenterad effekt på hälsa och välbefinnande. Lokalisering av bebyggelse och utformningen av stadens offentliga platser har stor betydelse för människors välmående och fysiska aktivitet i vardagen. I Sverige är förutsättningarna för möjlighet till fysisk aktivitet goda. Den stadsbyggnad vi har haft det senaste seklet innehåller både tillgång till kollektivtrafik, parker och grönområden, gång- och cykelvägar. Men bilsamhällets framväxt har successivt trängt undan andra färdssätt och förutom att biltrafiken skapar osäkra miljöer så tar bilen stor plats i den byggda miljön. I den rådande förtätningen bör behoven av yta för fysisk aktivitet även tillgodoseas och bilens plats i staden ifrågasättas.

Idag är en av de största hälsoutmaningarna bristen på fysisk aktivitet och det alltmer ökande stillasittandet. Mot bakgrund av dessa utmaningar så måste även den fysiska planeringen ta sig an problematiken för att främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö.

Boverket har i regeringsuppdraget utgått från det omfattande kunskaps- och vägledningsmaterial som Statens folkhälsoinstitut har tagit fram sedan 2006 om byggd miljö och fysisk aktivitet samt den aktuella forskning som finns på området. För att utveckla arbetet har Boverket kompletterat materialet med den fysiska planeringens möjligheter. Både som verktyg både för att främja en god och långsiktigt hållbar användning av mark- och vattenområden och som planeringsprocess där olika aktörer involveras i tidiga skeden. Genom den fysiska planeringen enligt plan- och bygglagen kan kommunen både på ett strategiskt och ett mer detaljerat plan skapa goda förutsättningar för fysiska strukturer och miljöer som stödjer fysisk aktivitet.

Att planera för ökad fysisk aktivitet och rörelse i vardagen bör inte ses isolerat. Här finns tvärtom många vinster att göra som har bäring på flera dimensioner av hållbar utveckling. Gång- och cykeltrafik bullrar inte och släpper inte ut några avgaser och bidrar därmed till klimatarbetet.

Liv och rörelse i det offentliga rummet – att torg och parker är lekbara och det finns möjlighet för både löprundan, utegymmet och skateboarden, bidrar också till möten mellan människor och ökad social sammanhållning.

Den fysiska planeringen står inför många utmaningar, men en miljö som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen bidrar också till en god byggd miljö.

Utgångspunkter i uppdraget

Folkhälsoutmaningar

Idag är det inte längre smittsamma sjukdomar som tyfus, tuberkulos eller malaria som orsakar flest förtida dödsfall. Istället är det de icke smittsamma sjukdomarna som hjärt- och kärlsjukdomar, högt kolesterol och diabetes samt riskfaktorn fysisk inaktivitet som ökar starkt och som idag är orsak till 60 procent av för tidig död. 2030 så beräknas 75 procent av alla förtida dödsfall orsakas av de icke smittsamma sjukdomarna som i sin tur påverkas av våra levnadsvanor. Fysisk inaktivitet är den fjärde största orsaken till en för tidig död, men fysisk inaktivitet påverkar också de två av de tre främsta orsakerna som är hjärt- och kärlsjukdomar och diabetes. (WHO, 2009)

Även om levnadsstandarden är högre än någonsin så har människans livssituation aldrig tidigare krävt så lite fysisk aktivitet som idag. Dagens samhälle uppmuntrar ofta en stillasittande livsstil och motverkar fysisk aktivitet. För bara några decennier sedan krävde vardagen mycket mer rörelse. Idag är många arbeten stillasittande och mycket av transportarbetet sker med bil. (Faskunger, 2007)

Fysisk aktivitet i Sverige

Av Sveriges vuxna befolkning så är det 35 %, alltså en dryg tredjedel, som är mindre fysiskt aktiva än 30 minuter per dag (rekommendation från Statens folkhälsoinstitut). Detta gäller kvinnor såväl som män. Det är dock viktigt att veta att de rekommenderade miniminivåerna av fysisk aktivitet ska uppnås genom minst 10 minuter långa aktivitetspass (se nedan). Och objektiva mätningar av vuxna svenskars fysiska aktivitet visar att det är bara några få procent av både männen och kvinnorna som är fysiskt aktiva på det sättet (Hagströmer, 2007).

13 % av kvinnorna och 16 % av männen i Sverige rapporterar även en stillasittande fritid, d v s är fysiskt aktiva mindre än två timmar per vecka. När det gäller funktionsnedsatta så är siffrorna ännu högre. (FHI, Fysisk aktivitet. Kunskapsunderlag för Folkhälsopolitisk rapport 2010, 2011)

Övervikt och fetma ökar

Anledningen till övervikt och fetma beror delvis på fysisk inaktivitet, men också på felaktiga matvanor. Det är ett globalt problem att människor blir alltmer överviktiga och feta. 1980 var 27 % av kvinnorna och 35 % av männen överviktiga eller feta. 2011 var siffrorna 41 % för kvinnor och 56 % för männen. I snitt har svensken blivit en hel storlek större på 30 år.

Samtidigt har antalet magsäcksoperationer för fetma (obesitaoperationer) ökat från ett hundratal år 1998 till uppåt 8000 år 2010. För den enskilda individen är så klart operation en möjlig lösning, men i ett samhällsperspektiv behövs insatser för att minska behovet av operationer. Mest allvarligt är att övervikt och fetma ökar bland barn och unga.

Psykisk ohälsa

En annan utmaning i Sverige är att den psykiska ohälsan ökar. Särskilt bland unga människor. Merparten av sjukskrivningarna idag beror på att människor mår dåligt – är utbrända, deprimerade eller har värk i kroppen – och inte att de är medicinskt sjuka. Enligt Försäkringskassan utgör denna grupp 75 % av kvinnorna och 65 % av männen med sjukersättning. (Försäkringskassan, Sjukskrivningsdiagnoser i olika yrken. Socialförsäkringsrapport 2011:17, 2011) (Försäkringskassan, 2012).

Stillasittande beteende

De flesta människor spenderar en majoritet av sin vakna tid i stillasittande aktiviteter, t.ex. via skärmbaserad underhållning, motoriserade transporter och skrivbordsjobb. På senare år har enskilda vetenskapliga studier visat att långvarigt stillasittande sannolikt medför en ökad risk för ohälsa och dödlighet, även för personer som brukar klassas som regelbundet fysiskt aktiva. Detta faktum leder till ytterligare utmaningar i folkhälsoarbetet utöver att försöka uppnå ökad hälsofrämjande fysisk aktivitet. (FHI, Stillasittande och folkhälsa - en kunskapssammanställning, 2012)

Fysisk aktivitet och hälsa

Det finns ett tydligt samband mellan fysisk aktivitet, hälsa och välbefinnande. Forskning visar att fysisk aktivitet påverkar oss på cellnivå vilket innebär att det påverkar alla kroppsfunktioner. Rörelse, träning och motion i vardagen bidrar inte bara till ökat välbefinnande och gör det lättare att hålla vikten.

Fysisk aktivitet har även en påvisad positiv effekt för att förebygga och behandla vanliga sjukdomar som bröstcancer, prostatacancer, hjärt- och kärlsjukdomar, benskörhet, Parkinsons sjukdom, diabetes, kronisk obstruktiv lungsjukdom (KOL), demens och depression. Dessutom har fysisk aktivitet positiv effekt på inlärningsförmåga hos både ung och gammal. (FHI, Fysisk aktivitet. Kunskapsunderlag för Folkhälsopolitisk rapport 2010, 2011)

Mot bakgrund av ovanstående måste vi nu ta hänsyn till två skilda beteenden. Dels regelbunden fysisk aktivitet som friskfaktor, dels stillasittande som en riskfaktor. För att hantera dessa utmaningar så måste

vi utforma samhället så att det både motverkar en stillasittande livsstil och stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen.

Bebyggelseutvecklingen

Sedan 1950-talet har vi byggt upp vårt samhälle kring bilen. Bilen blev en snabbt en symbol för välstånd och frihet i det svenska folkhemmet och en bebyggelsestruktur skapades för att stödja denna moderna innovation. Bilens dominerande ställning som transportmedel resulterar i tydliga fysiska strukturer och trots drivkrafter för en mer bilsnål planering så präglas bebyggelseutvecklingen av stort fokus på bilens framkomlighet och prioritering av dess parkeringsytor. (*Boverket, 2002*)

Idag är vårt vardagslandskap med målpunkter, bostad och fritidsaktiviteter geografiskt utspritt och vi lever i ett bebyggelseskap som förutsätter biltransporter. Bilen, symbolen för frihet, kan betraktas som ett s.k. *strukturellt tvång* för ett fungerande vardagsliv. (Engström, 2012)

Förtätning och utglesning

Idag sker bebyggelseutvecklingen både genom förtätning av den befintliga bebyggelsen och utbyggnad av nya bostadsområden och handelsområden i utkanten av tätort och kommun.

Förtätningen sker dels genom omvandling av före detta industrimark inne i städerna, dels genom grönområden och mellanrum tas i anspråk delvis eller helt, för bebyggelse. Detta gör att naturmiljöer med rekreativvärden minskar, vilket ökar trycket på de grönområden som finns kvar då fler människor ska samsas på mindre yta.

Förtätning av den befintliga bebyggelsen d v s genom att använda den byggda marken mer effektivt och därmed minska transportbehovet och hushålla med resurser som mark och infrastruktur, är en viktig strategi för hållbar bebyggelseutveckling. Men förtätning måste också innebära förtätning av kvaliteter i den byggda miljön och behovet av plats för lek, motion och annan utevistelse måste kunna tillgodoses t.ex. för att stimulera till fysisk aktivitet.

Samtidigt sker parallellt en motsatt bebyggelseutveckling där nya bostadsområden byggs med enfamiljshus, nära natur och vatten, men längre från kollektivtrafik och service. Utglesning sker också genom externhandelsetablering längs med motorvägar som dels slår ut den lokala handeln inne i tätorterna, dels ökar beroendet av bilen. (*Hållbara Städer, 2012*)

Dagens bebyggelsestruktur förutsätter och gynnar användande av bil i stor utsträckning. Andra färdmedel som gång, cykel och i viss mån kollektivtrafik missgynnas, färdmedel som är beroende av korta avstånd och hög befolkningstäthet. Utvecklingen är i viss mån en självförstärkande process med en fördröjd och komplex växelverkan mellan trafiklösningar och bebyggelsestruktur. Efterfrågan på bättre och snabbare resmöjligheter har ofta mötts av nya investeringar och förbättringar i väginfrastruktur. Detta har i sin tur ytterligare ökat möjligheten att bosätta sig på allt längre avstånd från sitt arbete. (*Boverket, 2007*)

Små kommuner och växande regioner

I Sverige finns 290 kommuner som var och en ansvarar för planläggning av mark- och vattenområden inom sin kommuns gränser. Kommunen har också ansvar för det förebyggande folkhälsoarbetet, och stort socialt ansvar för vård, skola och omsorg. Kommunerna är små, men de funktionella arbetsmarknadsregionerna växer i takt med utbyggnad av kollektivtrafik och vägar. Många människor pendlar idag allt längre till jobbet, men även på fritiden och när vi ska handla. Möjligheterna att tämligen snabbt nå platser allt längre bort genom förbättrad kollektivtrafik och bättre vägar medför att det blir ett större utbud av arbetstillfällen att söka för den enskilde, liksom större möjligheter att finna rätt arbetskraft för företag. Men det innebär också mer tid för transport och mindre fritid. (Boverket, 2007)

Stödja fysisk aktivitet

Länge har åtgärder för att öka människors fysiska aktivitet och minska stillasittandet varit inriktade på att informera individen. På senare år har forskning dock visat att denna typ av insatser har en begränsad effekt på att ändra människors livsstil och beteenden, förutom för dem som redan "är frälsta".

Policyer och åtgärder som istället syftar till att undanröja eller minska miljömässiga hinder för fysisk aktivitet har större potential att främja folkhälsa och fysisk aktivitet än åtgärder som fokuserar på att enbart påverka individer. Miljöfokuserade åtgärder har också bättre förutsättningar att integreras och långsiktigt upprätthållas i samhällsstrukturen samt större potential att nå stillasittande och socioekonomiskt svaga grupper. (Faskunger, 2007)

Därför blir åtgärder som stimulerar till fysisk aktivitet i den byggda miljön så som lokalisering och utformning av bebyggelse, transportinfrastruktur och grönområden så oerhört viktiga.

Uppdrag och avgränsning

Boverkets uppdrag

Statens Folkhälsoinstitut har sedan 2006 haft regeringens uppdrag att sprida kunskap och goda exempel om hur den byggda miljön påverkar människors möjligheter att vara fysiskt aktiva i vardagen. I den Folkhälsopolitiska rapporten från 2010 föreslår Statens folkhälsoinstitut fortsatt arbete för att sätta fokus på fysisk aktivitet i ett hälsofrämjande perspektiv inom den fysiska samhällsplaneringen och att arbetet bör ske i samverkan med berörda aktörer.

I juni 2011 fick Boverket regeringens uppdrag att ansvara för ett samverkansprojekt med uppdrag att samordna och utveckla arbetet kring samhällsplanering och bebyggelseutveckling för en miljö som möjliggör och stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen, bl.a. avseende tillgänglighet till grönområden och tätortsnära friluftsområden samt säkra, trygga och attraktiva gång- och cykelbanor (se bilaga 1).

I uppdraget ingick att aktivt sprida kunskap och goda exempel om hur planeringen av den fysiska miljön kan bidra till fysisk aktivitet och hälsosamma val. Uppdraget skulle genomföra arbetet i samverkan med Statens folkhälsoinstitut, länsstyrelserna, Sveriges Kommuner och Landsting och andra berörda aktörer.

Den 31 december 2011 lämnade Boverket en delredovisning till Regeringskansliet (Socialdepartementet). Rapporten som nu lämnas utgör den slutliga redovisningen av uppdraget.

Boverket erhöll för 2011 en miljon kronor respektive två miljoner för 2012 i bidrag för att genomföra uppdraget.

Tolkning av uppdraget

Fysisk aktivitet som en planeringsfråga

Det omfattande arbete som har gjorts, med en mängd rapporter av Statens Folkhälsoinstitut, sedan 2006 så har Boverket arbetat med vad den

fysiska planeringen¹ kan bidra med i arbetet för fysisk aktivitet. Detta gäller vilka planeringsunderlag som behövs, hur frågorna kan lyftas i den översiktliga planeringen, hur miljöer som stödjer fysisk aktivitet kan hanteras vid avvägningar mellan olika intressen i detaljplanläggningen samt hur konsekvenser för människors möjlighet till fysisk aktivitet kan bedömas i konsekvensanalyser.

Fysisk aktivitet är inte en isolerad fråga utan lösningar som gynnar fysisk aktivitet kan också tackla andra samhällsproblem som minskat transportbehov med bil (och därmed minskade utsläpp, bättre luftmiljö etc.), bättre social sammanhållning och integration, naturkontakt och rekreation.

Fysisk aktivitet och folkhälsa som begrepp finns inte med i någon av de för samhällsplaneringen berörda lagstiftningarna PBL och miljöbalken. Dock ingår de fysiska förutsättningarna för fysisk aktivitet i en hälsosam och god livsmiljö vilka är centrala begrepp både i PBL och miljöbalken.

Särskilt angelägna frågor i planeringen

En stor utmaning i detta arbete var hur kunskapen om fysisk aktivitet och folkhälsa kan konkretiseras och kunna förstås av såväl folkhälsoplanerare som de som arbetar med fysisk planering. Utifrån det material som har tagits fram av Statens Folkhälsoinstitut, aktuell forskning om vikten av att bryta stillasittandet och att främja fysisk aktivitet i vardagen, aktuella planeringsfrågor i Sverige i samband med det arbete som bedrivs med stöd av Delegationen för Hållbara Städer samt i dialog med andra aktörer så valde Boverket att särskilt lyfta fram ett antal angelägna frågeställningar inom byggd miljö och fysisk aktivitet. Dessa gäller planering för:

- gång och gående
- cykling
- barns och ungas utemiljö
- grönstruktur och tätortsnära landskap

Boverkets myndighetsuppdrag

Boverket är förvaltningsmyndighet för frågor om byggd miljö, hushållning med mark- och vattenområden, fysisk planering, byggande och förvaltning av bebyggelse, och boende. Boverket har här tolkat uppdraget utifrån sitt myndighetsansvar och fokuserat på dels att sprida kunskap om hur den byggda miljön kan utvecklas och dels hur planeringen kan bidra till att skapa en livsmiljö som stimulerar till fysisk aktivitet.

God livsmiljö, god arkitektur och ändamålsenlig utformning av den byggda miljön har varit ledorden.

---

¹ Med fysisk planering avses verksamhet som syftar till att förutbestämma samhällets framtida handlande genom att avgöra hur mark och vatten skall användas i tid och rum. Verksamheten leder i regel till olika typer av planer, främst översikts- och detaljplaner enligt plan- och bygglagen (SFS 2010:900) och miljöbalken (SFS 1998:808). Fysisk planering kan också syfta till handlingsprogram som samordnar tekniska och politiska beslut avseende användningen av mark och vatten. (Nationalencyklopedin 2012)

Den fysiska miljön är en av flera förutsättningar för att skapa en god livsmiljö som stödjer fysisk aktivitet. En annan viktig förutsättning är den sociala planeringen som sker inom t.ex. vård, skola och omsorg. Fysisk planering för fysisk aktivitet bör samordnas med andra typer av åtgärder också för att kunskap om folkhälsa ska kunna integreras i den fysiska planeringen. Därför blir planeringsprocessen väldigt viktig.

Effektmål med projektet

Målet med arbetet är att planerare, arkitekter, politiker och andra inom samhällsplanering ska få en ökad förståelse och kunskap om den byggda miljöns påverkan på fysisk aktivitet och hur den fysiska planeringen kan främja miljöer som stödjer fysisk aktivitet i vardagen, så att detta ges avtryck i det fortsatta arbetet.

Tre viktiga målgrupper

I det här arbetet finns tre viktiga målgrupper som är viktiga för att planera, bygga och förvalta stödjande miljöer och strukturer som underlättar hälsosamma val för medborgarna. De tre målgrupperna är planerare, beslutsfattare samt ”civilsamhället”, d.v.s. organisationer och föreningar som kan ses som intressenter och vidareinformatörer.

Tjänstemän och planerare

Denna målgrupp avser tjänstemän och planerare såväl inom kommunal, regional och statlig förvaltning samt konsulter, universitet och högskolor. Mer specifikt avses arkitekter, planarkitekter, länsarkitekter, byggnadsinspektörer, konsulter, fysiska planerare, trafikplanerare, folkhälsoplanerare, socialtjänstemän, landskapsarkitekter, park- och naturförvaltare.

Beslutsfattare

Denna målgrupp avser de som ansvarar för demokratiska beslut enligt PBL och miljöbalken och andra relevanta program och planer som trafikprogram, grönstrukturprogram. Målgruppen omfattar både de som fattar beslut i politiska församlingar som kommunalråd, politiker i kommunala byggnadsnämnder, tekniska nämnden eller sociala nämnden, och utsedda chefer som exempelvis fritidschefer, parkchefer, vd i kommunala och privata fastighetsbolag.

Intressenter/vidareinformatörer

Med denna målgrupp avses organisationer och föreningar, exempelvis nationella och lokala fritidsorganisationer såväl som ideella föreningar och initiativ. Det är t.ex. Svenska cykelförbundet, Cyklingssällskapet, Riksidrottsförbundet, Svenska Naturskyddsföreningen, Friluftsrämjandet, Svenskt Friluftsliv, Fotgängarnas förening och lokala idrottsföreningar.

Samordning & utveckling

En stor del av regeringsuppdraget avsåg att samordna och utveckla arbetet med samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen.

Samordning av aktörer

Folkhälsoarbetet i Sverige berör många olika aktörer. Uppdraget har gett tillfälle att, genom att skapa mötesplatser och forum för diskussion, samla olika aktörer och bryta olika perspektiv. Särskild vikt har lagts på att identifiera forskare och praktiker som kan bidra i utvecklingen av arbetet. Erfarenheter från regeringsuppdraget Att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljö ur ett jämställdhetsperspektiv samt projekt som fått stöd av Delegationen för Hållbara Städer har varit ingångar, liksom den externa referensgrupp som tillsattes tidigt i projektet.

Samverkan och extern referensgrupp

Enligt uppdraget ska arbetet ske i samverkan med Statens Folkhälsoinstitut, Sveriges Kommuner och Landsting, Länsstyrelserna och andra berörda aktörer.

Som stöd i arbetet med regeringsuppdraget har Boverket knutit till sig en extern referensgrupp bestående av forskare och praktiker från myndigheter och organisationer i samverkan, samt kommuner och regioner. Dessa representerar Statens folkhälsoinstitut, länsstyrelserna (Skåne och Dalarna), Sveriges Kommuner och Landsting, Tillväxt, miljö och regionplanering i Stockholms läns landsting, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen, Trafikverket, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Gymnastik- och Idrottshögskolan, Sveriges lantbruksuniversitet, Movium, Malmö Stad, Täby kommun och Örnsköldsviks kommun (se bilaga 2).

Referensgruppen har träffats vid två tillfällen i Stockholm, den 24 februari för att kvalitetssäkra förstudien och den 23 november 2012 för att kvalitetssäkra vägledningsmaterial och slutrapport. Flera av deltagarna i referensgruppen har även deltagit aktivt i Boverkets workshops genom

föreläsningar samt haft kontinuerlig dialog med Boverket i specifika sakfrågor.

Figur 1 Boverket har samverkat med en rad olika aktörer som har deltagit och bidragit i workshops.

Kontakt med forskning

Projektet har från start haft kontakt med en rad forskare inom olika ämnesområden. Utöver dem som har varit med i referensgruppen så har följande grupper deltagit i projektet:

Planering för ökat gående

FOU-projekt finansierat av Trafikverket där utförare är Luleå Tekniska Universitet, SLU, Tyréns och Trivector. Projektet har tagit fram två underlagsrapporter och arbetar för närvarande med en vägledning för Planering för ökat gående. Projektet presenterades på workshoppen om Fotgängarens landskap.

CyCity

CyCity är ett treårigt svenskt forskningsprogram med syfte att öka våra kunskaper om cykelplanering och cyklisters preferenser. Programmets övergripande mål är att bidra till ökad cykling och därigenom också till effektivare transportsystem, hållbar stadsutveckling, ökad folkhälsa samt minskad energianvändning och bättre miljö. Projektet presenterades på workshoppen om Cyklistens landskap.

Färdvägsmiljöer för cykel

Forskning vid Gymnastik- och idrottshögskolan om vikten av färdvägsmiljöer för val av cykling som transportsätt. Projektet presenterades på workshopen om Cyklistens landskap.

Barn till fots

Formasfinansierat projekt med forskare från SLU Alnarp, Lunds Universitet, Karolinska Institutet och Linnéuniversitetet/Göteborgs Universitet om barns vardagsrörlighet och fysiska aktivitet. Projektet presenterades på workshopen om Barnens landskap.

Hälsa på hal is

Forskare från Hälsopromotionsgruppen och forskargruppen i Arkitektur har fått regionala medel från Norrbottens läns landsting och Länsstyrelsen i Norrbotten till förundersökningen Hälsa på hal is – strategisk planering för god hälsa i kallt klimat. (Tossavainen, www.ltu.se, 2012)

Boverket deltog på en workshop i Pajala.

Samordning med parallella uppdrag och projekt

Uppdraget har också samordnats med följande uppdrag

Ökad och säkrare cykling - en översyn av regler ur ett cyklingsperspektiv (SOU 2012:70)

En representant från Boverket har ingått i utredningens expertgrupp. Utredningen lämnades till regeringen 31 oktober 2012.

Statens Folkhälsoinstitut – Livsmiljöprojektet

Generaldirektören vid Statens folkhälsoinstitut har initierat ett projekt för att identifiera faktorer i livsmiljön som är särskilt viktiga för människors levnadsvanor i allmänhet och fysisk aktivitet och stillasittande i synnerhet. Projektet ska bland annat föreslå ett urval av indikatorer som gör det möjligt att över tiden följa de insatser som samhället gör för att underlätta människors val att vara fysiskt aktiva och minska sitt stillasittande. Projektets ambition är att ge förslag på verksamhetsrelaterade indikatorer som är vägledande för planerare och beslutsfattare om vilka hälsofrämjande insatser som kan vidtas och som också kan användas inom systemet med öppna jämförelser. Projektet avslutas i december 2013.

Jämställdhetsintegrering

I både folkhälsoarbetet och fysisk planering är jämlikhet och jämställdhet viktiga och grundläggande utgångspunkter. I detta projekt har fokus särskilt legat på jämställdhetsintegrering, den huvudsakliga strategi som används för att uppnå de jämställdhetspolitiska målen i Sverige.

Då samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet är ett uppdrag med ett tydligt behov av jämställdhetsperspektiv valdes projektet ut som pilotprojekt för jämställdhetsintegrering på Boverket. Skillnader mellan män och kvinnors, pojkar och flickors förutsättningar för och utövande av fysisk aktivitet har belysts genom könsuppdelad statistik. Andra aspekter i jämställdhetsintegreringen handlar om representativ medvetenhet i fördelning mellan kvinnor och män i arbetsgrupp,

referensgrupp och workshops, liksom språkbruk i vägledningsmaterial och val av bilder.

Förstudie

Begreppet samhällsplanering är brett och omfattar många sektorer, kunskapsområden och kompetenser. För att avgränsa regeringsuppdraget och identifiera centrala frågeställningar och målgrupper, togs en förstudie fram. Förstudien utgjorde sedan en plattform för det efterföljande arbetet.

Förstudien baseras på en litteraturstudie som gjorts av Boverkets arbetsgrupp. Som grund för förstudien ligger också samtal och möten med forskare, myndigheter och praktiker. Förstudien stämde av både internt på Boverket och mot samverkansparterna och den externa referensgruppen.

I förstudien fastslogs att Boverket skulle vidareutveckla arbetet med samhällsplanering för fysisk aktivitet genom att konkretisera hur den fysiska planeringen kan bidra till detta och hur PBL:s verktyg kan användas. Utveckling av arbetet skulle genomföras tematiskt utifrån ett landskapsperspektiv för att samla olika aktörer från t.ex. folkhälsa, trafik och planering. Dessa landskap var:

- Fotgängarens landskap
- Cyklistens landskap
- Barnens landskap
- Det tätortsnära landskapet.

Workshops för att samla olika aktörer

För att fördjupa frågeställningarna kring fysisk aktivitet, särskilt med koppling till de olika identifierade fokuslandskapen, så anordnades workshops med inbjudna deltagare från myndigheter, organisationer och universitet och högskola under våren. Men workshoparna var också öppna för andra intresserade att delta i och anmäla sig via inbjudan på Boverkets webbplats. Flera av workshoparna planerades och genomfördes i samarbete med andra aktörer. T.ex. genomfördes workshopen om fotgängarens landskap tillsammans med forskare från arbetet med projektet ”Planering för ökat gående” och workshopen om barnens landskap tillsammans med en forskargrupp som driver forskningsprojektet ”Barn till fots”.

På workshoparna deltog praktiker från kommuner, landsting och länsstyrelser samt andra myndigheter, forskare och politiker. Totalt deltog ca 165 personer på workshoparna.

Upplägg

Syftet med workshoparna var att i ett nytt forum skapa dialog mellan olika grupper – forskare, politiker och planerare, och på så sätt få fram underlag för Boverkets vägledning. Målet var att deltagarna skulle få med sig ny kunskap, konkreta tips och inspiration som kan underlätta deras vardagliga arbete, spridas vidare till respektive representerade organisationer samt knyta nya kontakter. Tanken var också att förankra

arbetet ute hos olika aktörer och få dem att fungera som ambassadörer för frågorna.

Stort fokus lades på processen och att bryta olika perspektiv – folkhälsa, trafikplanering, stadsbyggnad, parkförvaltning, med varandra. Arbetsättet var mycket uppskattat av deltagarna. Från vissa kommuner deltog både folkhälsostrateger och planerare. Processen med mötesplats och diskussion över sektorsgränser kan behöva fortsatt stöd för att utvecklas, se vidare under avsnittet Behov av fortsatt arbete.

Workshopparna har i huvudsak koncentrerats kring tre områden:

- en nulägesanalys (problem och möjligheter i dagens situation)
- en nylägesanalys (hur skulle det kunna se ut)
- cafédiskussion (hur vi når dit vi vill).

Som processtöd i planering och genomförande av workshopparna har Marie Kaufmann deltagit, processledare på företaget Next Stop You.

För mer information och dokumentation workshopen Cyklistens landskap se bilaga 3, för alla workshopar se

<http://www.boverket.se/Planera/Planera-for-fysisk-aktivitet/>

Nedan följer ett sammandrag av vad som kom fram under denna del av arbetet.

Fotgängarens landskap

Gåendet är vårt mest grundläggande sätt att röra oss och gångtrafiken utgör början och slut av alla resor oavsett om huvudresan utgörs av cykel, bil eller buss. Att gå och promenera är för många människor en viktig del av den vardagliga fysiska aktiviteten. Att gå är också ett enkelt sätt att bryta en stillasittande livsstil. Trots att gåendet är ett flexibelt och klimatsmart sätt att förflytta sig och bidrar till många kvaliteter i den byggda miljön så är fotgängaren lågt prioriterad i dagens planering och byggande. Det finns ett stort behov av att se gåendet som ett eget färd sätt och fotgängaren som en trafikant. Barn, unga, vuxna, äldre, funktionsnedsatta – fotgängarna är en heterogen grupp med många olika behov, önskemål och krav. Motiven att gå kan vara flera. Det kan vara nytta som transport till skola och arbete, utträta ärenden. Det kan vara rekreation och motion. Ofta är syftena flera. Den som går rör sig relativt sakta vilket gör att gåendet är det färd sätt inom vilket vi har störst förmåga att uppfatta vårt omgivande landskap. Behovet är därför extra stort av upplevelserika, attraktiva och trygga stadsrum, där det finns möjlighet att gena och nå viktiga målpunkter i vardagen till fots.

Den fysiska planeringen har en avgörande roll för att skapa förutsättningar för ett mer gångvänligt bebyggelselandskap och ta tillvara och utveckla kvaliteter i miljön som stimulerar gåendet.

Cyklistens landskap

Att cykla är både klimatsmart och hälsosmart. Den som cyklar kan ta sig relativt långa sträckor, 5 km på 30 minuter, vilket gör cykeln till ett möjligt alternativ till bilen i stadsbygd såväl som på landsbygd. Aktiv transport genom cykling ökar också chansen att tillgodose det dagliga behovet av fysisk aktivitet om minst 30 minuter. Liksom bilen

transporterar cykeln oss från dörr till dörr och tar oss till arbete, station, skola, affär eller fritidsaktivitet. Cykling är också rekreation och motion.

Att använda cykeln i vardagen kräver ett sammanhängande nät av säkra, attraktiva och trygga cykelvägar där det finns möjlighet att gena. Vi måste planera för olika sorters cyklister – både för den som cykelpendlar till arbetet så väl som för barnet som cyklar till skolan eller fotbollen. För att cykling ska vara ett attraktivt alternativ så måste cykling få ta plats i den byggda miljön. Detta gäller både plats på väg- och cykelbanan och plats för parkering vid målpunkter och bostäder. Fler cyklar, nya sorters cyklar som låd- och elcyklar samt snabbare cyklar ställer krav på planering, dimensionering och utformning av vårt gemensamma offentliga rum. Forskning visar att cyklisten stimuleras inte bara av säkerhet och trygghet utan även av grönska och natur längs vägen och att framkomligheten är god.

Att planera och utveckla cyklistens landskap bidrar både till mer hållbart resande och bättre folkhälsa, men vi behöver god kunskap om cyklisten och dess behov i planeringen samt samordna planering och genomförande av fysiska åtgärder med mobility management².

Barnens landskap

Fysisk aktivitet har stor betydelse för barn och ungas hälsa och utveckling – både psykosocial och motorisk. Barns rörelse är ofta samma sak som lek och leken är viktig för lärandet. Barn har därför särskilt behov av ett landskap som stimulerar till lek och där de både säkert och tryggt på egen hand kan transportera sig till skola, aktiviteter och kompisar.

Men finns det tillräckligt med plats för barns lek och vardagsrörlighet i den byggda miljön idag? Hur kan barnens landskap – närmiljön, förskolegårdar, skolgårdar, lekplatser, gång- och cykelvägar - utvecklas för att stimulera barn till lek och rörelse? Hur ska vi tillgodose barns behov av friytor när våra städer förtätas? Hur kan vi ta tillvara ungas behov av lustfylld rörelse som skateboard, inlines eller parkour i planeringen? Barn och unga är en grupp i samhället med särskilda behov.

Behoven skiljer sig också åt mellan olika ålderskategorier. Det lilla barnet behöver trygga och säkra lekmiljöer nära hemmet, gärna med naturmiljö och lösa material så att en aktiv och fantasifull lek stimuleras. Större barn behöver platser att utforska och att kunna transportera sig på egen hand i den byggda miljön. Fysisk aktivitet har stor betydelse för barns motoriska och psykosociala utveckling och barn rekommenderas därför minst 60 min av måttlig fysisk aktivitet per dag.

Fetma och övervikt bland barn ökar som följd av bland annat ökat stillasittande och att allt färre barn går eller cyklar till skolan och till fritidsaktiviteter. Dessa hälsoproblem påverkar även hälsa och välmående i vuxen ålder. Forskning visar också att barn som går eller cyklar till och från skolan känner sig piggare och gladare under hela skoldagen än barn som har blivit skjutsade till skolan. Barn som har gymnastik i skolan dagligen klarar också skolarbetet bättre än barn som bara har gymnastik

---

² Mobility management är ett koncept för att främja hållbara transporter och påverka bilanvändningen genom att förändra resenärers attityder och beteenden.

ett par gånger i veckan. Fysisk aktivitet har alltså stor betydelse för barns välbefinnande och inläring.

Mot denna bakgrund måste barnperspektivet bli mer framträdande i planeringen. Många kommuner saknar idag normer och kvalitativa mått för barns utomhusmiljö. Skolor och förskolor etableras ofta utan att krav ställs på en god förskole- eller skolgård. Friytor, grönområden och parker minskar i takt med förtätningen av bebyggelsen och krav på effektiv markanvändning. Det behövs en generell kunskap om barns behov i den byggda miljön, men även kunskap från barnen själva genom att göra dem delaktiga i planeringen. Här spelar skolan en viktig roll. Likaså behöver planeringens konsekvenser för barn synliggöras i den fysiska planeringen genom t.ex. barnkonsekvensanalyser.

Grönstrukturen i tätorter och det tätortsnära landskapet

Det tätortsnära landskapet är viktigt för vardagsrekreation och friluftsliv som promenader, löprundor och lek. Vi vet att naturen ökar människors motivation till fysisk aktivitet och friluftsliv är den aktivitet som lättast motiverar människor till ökad fysisk aktivitet. Men det tätortsnära landskapet är i omvandling på grund av bebyggelsestryck och tätorternas behov av annan markanvändning.

Det är en viktig planeringsuppgift att säkra och utveckla detta landskap så att det även i framtiden kan vara en resurs för fysisk aktivitet och ett upplevelserikt liv där många olika behov ska kunna tillgodoses i samma landskap. Hur kan kvaliteterna i tätorternas närområden säkras och utvecklas? Hur kan tillgängligheten till dem förbättras så att fler människor kommer i rörelse mer? Och hur kan samhällsplaneringen bidra till detta?

Planeringsunderlag för grönstruktur, naturvård och friluftsliv, dialog med markägare och långsiktig skötsel av den tätortsnära naturen, är viktiga faktorer för att synliggöra och säkerställa värden. Kommunala naturreservat är också ett viktigt verktyg. Men det finns även behov av att säkra landskapet mellan naturreservaten, mindre områden som är viktiga för rekreation och vardagsrekreation. Intressekonflikter i det tätortsnära landskapet finns mellan olika typer av brukare och intressen – mellan löpare och ryttare, mellan markägare och ryttare, mellan ekologer och orienterare, mellan natur och friluftsliv, mellan bevarande och bebyggelse. Planeringen behöver t.ex. hantera det ökande antalet hästar (idag 275 000) i det tätortsnära landskapet. Ridning är den näst största idrotten efter fotboll och 85 % av alla ryttare (500 000 i Sverige) är kvinnor. Ändå satsar många kommuner väldigt litet pengar på nödvändig infrastruktur som ridstigar och ridvägar och anläggning för att möjliggöra denna form av idrott.

Det pågår många projekt för att utveckla kvaliteter i och tillgänglighet till tätortsnära landskapet för folkhälsa och fysisk aktivitet genom bland annat LONA-projekt. Det tätortsnära landskapet är också en viktig målpunkt. Planering av cykelvägar bör omfatta även rekreations- och friluftslivsområden. Fysisk planering är också viktig för att minska bullerpåverkan och uppnå god ljudkvalitet i friluftsliv- och rekreationsområden. Rofyllighet är ett viktigt upplevelsevärde.

Det tätortsnära landskapet är ett landskap med stor potential. Förutom att säkra det som finns måste vi ge plats för nya och ibland tillfälliga

aktiviteter och vara lyhörda för initiativ underifrån, vara öppna för ny användning av natur, park, och offentlig plats.

Olika grupper olika behov

I arbetet har Boverket försökt belysa olika gruppers behov och se vilka grupper som är i störst behov av samhällets uppmärksamhet för att öka graden av fysisk aktivitet. Förutom barn, unga och äldre så har också personer med funktionsnedsättning, annan etnisk bakgrund, kulturella preferenser etc. aktualiserats.

Spridning av kunskap och goda exempel

Förutom att samordna och utveckla arbetet med samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen så ingick i uppdraget att sprida kunskap och goda exempel. Utöver det omfattande material som har tagits fram av Statens Folkhälsoinstitut så pågår mycket arbete ute i regioner och på kommuner för att öka gång och cykling, planering för friluftsliv och grönstruktur. I Stockholmsregionen driver landstinget utvecklingsprojektet SATSA i syfte att ta fram en regional cykelplan. Region Skåne driver utvecklingsprojektet Öresund som cyklingsregion. Trafikverket håller på att ta fram en vägledning inom ramen för TRAST (Trafik för Attraktiv Stad) om gående som heter Den Gångbara Staden. Kommunerna arbetar med utegym och aktivitetsparker. Många kommuner har också ett systematiskt arbete för att utveckla förskolegårdar och skolgårdar som t.ex. Malmö Stad som driver projektet Gröna skolgårdar.

Mycket forskning inom dessa fält pågår också. Genom forskningsprojekt som CyCity, Barn till fots vid SLU m.fl. och Urban Walking vid LTH finns nu forskningsresultat som inte fanns för bara några år sedan.

Webb

Boverket har sedan mars 2012 arbetat aktivt med att utveckla webben som ett verktyg för att sprida kunskap om projektet och om fysisk aktivitet. Projektet har en hemsida med länkar till goda exempel på Boverkets webbplats såväl som till andra webbplatser. Här finns länkar till relevanta rapporter och inspirerande exempel samt en kalender med datum till Boverkets egna workshoppar samt andras evenemang.

Läs mer på <http://www.boverket.se/Planera/Planera-for-fysisk-aktivitet/>

Här har dokumentation från workshopparna kontinuerligt lagts ut för deltagare och en intresserad omvärld. På hemsidan har även lästips lagts

ut samt länkar till myndigheter, organisationer och andra aktörer som på olika sätt arbetar med frågor kring fysisk aktivitet.

Blogg

Projektet har också använt Boverkets blogg för att sprida information och exempel och har regelbundet bloggat om aktuella frågeställningar och evenemang. Blogginläggen om fysisk aktivitet har varit totalt 11 med totalt 1050 besök.

Läs mer på

<http://blogg.boverket.se/samhallsplanering/2012/10/17/surf-och-hang-i-ostersund/>

Föreläsningar och information

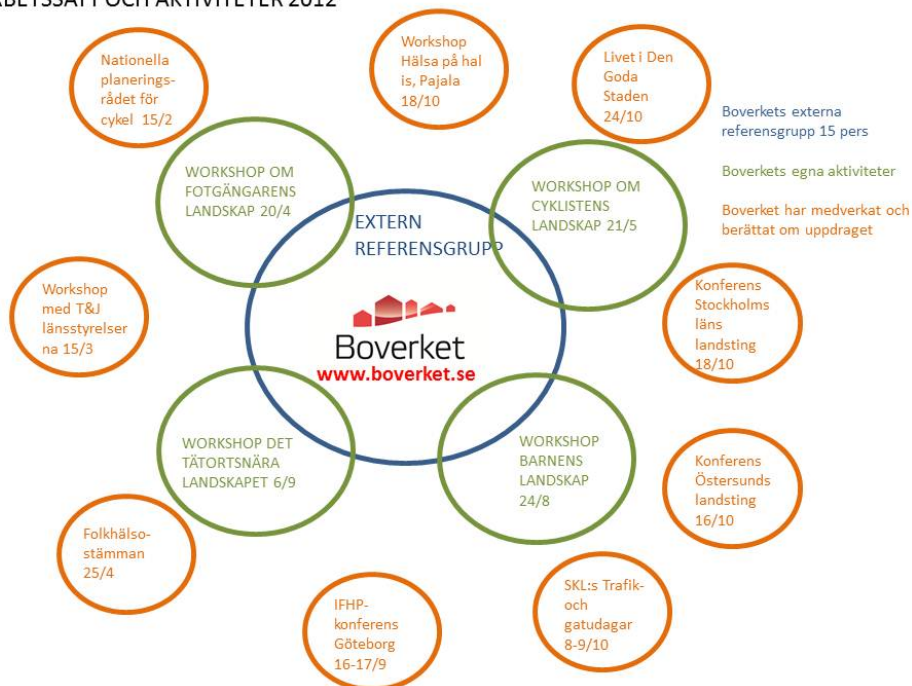
Utöver de egna workshopparna så har projektet presenterats vid en rad tillfällen under 2012 där ca 1300 personer har tagit del av Boverkets presentationer.

- Nationella planeringsrådet för cykling, Stockholm, 15 februari samt den 28 november
- Workshop tillsammans med länsstyrelsernas arbetsgrupp för RU Att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer ur ett jämställdhetsperspektiv, Stockholm, 15 mars
- Folkhälsostämman i Stockholm 24-25 april
- Boverkets Handikappråd Karlskrona, 25 maj
- Konferensen International Federation of Housing and Planning Göteborg 17-18 september
- SKL:s Trafik- och gatudagar, Stockholm, 8-9 oktober
- Regionalt seminarium ”Planera och bygg för fysisk aktivitet”, Östersund, 16 oktober
- Nationellt myndighetsmöte för friluftsliv, Stockholm, 17 oktober
- Regional konferens ”Planera och bygg för fysisk aktivitet” Stockholm, 18 oktober
- Workshop Hälsa på hal is, Pajala, 18 oktober tillsammans med Luleå Tekniska Universitet
- Konferensen Livet i Den Goda Staden 24 oktober, Stockholm

Utbildning

Regeringsuppdraget låg också som grund för en kurs (15hp) inom landskapsarkitektprogrammet åk 4 vid SLU Ultuna ”Barn och byggd miljö” under ledning av Petter Åkerblom. Kursen genererade en rad intressanta projekt om hur staden kan utvecklas för att bättre tillgodose barns och ungas behov av en stimulerande utemiljö. Boverket deltog som kritiker vid slutpresentationen den 1 juni.

ARBETSSÄTT OCH AKTIVITETER 2012

Figur 2 Boverkets arbete med att sprida och inhämta kunskaper har skett genom att dels anordna egna workshoppar och dels medverka i andra externa sammanhang.

Arbetets fortsättning under 2013

Arbetet med att samordna och utveckla arbetet för fysisk aktivitet har bara börjat.

Vägledning

Med utgångspunkt i dokumentationen av workshopparna, förstudien och våra samlade erfarenheter har ett underlag till vägledning tagits fram och en slutprodukt kommer att färdigställas i mars 2013. Målgruppen är de planerare och tjänstemän m.fl. som arbetar med PBL-frågor samt andra aktörer som påverkar dessa processer.

Vägledningen tar upp övergripande kunskap om fysisk aktivitet och byggd miljö, samt lyfter fram de olika fokusområdena utifrån ett samhällsplaneringsperspektiv. Syftet med vägledningen är att dels levandegöra det mänskliga perspektivet, dels att tydliggöra den fysiska planeringens möjligheter och konkretisera detta genom goda exempel. Här kommer även att finnas metoder och inspirerande exempel.

Vägledningen kommer att bli en tryckt produkt och nedladdningsbar PDF samt kopplas till PBL Kunskapsbanken som tematisk vägledning. Denna vägledning ska ge svar på hur man rent konkret kan göra i planeringen för att stimulera till fysisk aktivitet.

Kortskrift

För att nå de övriga målgrupperna som beslutsfattare och civilsamhälle bedöms att det bästa sättet att nå ut och påverka arbetet kring fysisk aktivitet är en kortare skrift. Där kan de viktigaste budskapen och den

tydligaste statistiken sammanställas i ett mer kompakt och slagkraftigt format som är enklare att ta till sig för personer som är (eller i större utsträckning behöver bli) intresserade av frågor kring fysisk aktivitet. Här är medvetenhet och förståelse extra viktigt, hur det ser ut i samhället i dag och varför en förändring är viktig, varpå behovet är större av en tydligare pedagogisk ansats.

Planerade direkta informationsinsatser under 2013

Boverket kommer att delta i några sammanhang för att presentera arbetet med uppdraget i syfte att aktivt sprida information.

Transportforum, Boverket anordnar en 1,5 h session på temat *Planera för aktiv transport – vinn tid, hälsa och miljö*, Linköping, 9-10 januari

- Planera och bygg för fysisk aktivitet – Boverket medverkar i regionalt seminarium Linköping 31 februari
- Fotgängarföreningens årsmöte i Stockholm 20 mars, Boverket medverkar
- IFHP-konferens i London juni 2013
- Gemensam aktivitet med referensgruppen under uppmärksamhetsveckan Ett friskare Sverige v.42 2013

Boverket kommer att delta i några representationssammanhang och där indirekt sprida kunskaper om arbetet med uppdraget.

- SKL: cykelkonferens 13-14 mars

Nationell konferens

För att utveckla arbetet, sprida vägledningsmaterial och skapa en plattform för erfarenhetsutbyte planeras en nationell slutkonferens till april 2013. Syfte med konferensen är att presentera projektets resultat, men också att proklamera en start på en samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen. Genom workshopparna och de evenemang som Boverket har deltagit i under 2012 så finns en bra grogrund för att befästa och vidareutveckla de nätverk som har etablerats under projektets gång. Målet är att starta ett mer formaliserat nätverk.

Konferensen riktar sig till såväl folkhälsoplanerare som till fysiska planerare och kommer att bjuda på både inspirerande föreläsningar från forskning, på praktiska och konkreta exempel och möjlighet till dialog och erfarenhetsutbyte.

Konferensen planeras tillsammans med Statens folkhälsoinstitut, Gymnastik- och Idrottshögskolan, Sveriges Kommuner och Landsting samt Naturvårdsverket och kommer troligen att genomföras tillsammans med dessa aktörer.

- Plats: Stockholm på Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm att anordna det tillsammans med dem i deras lokaler.
- Deltagare: 200-300 personer
- Tid: 24-25 april 2013

Uppföljning

Enligt en enkät till Sveriges kommuner som Statens Folkhälsoinstitut genomförde 2009 var det bara 25 % av Sveriges kommuner som ansåg att samhällsplanering för fysisk aktivitet var en prioriterad fråga. Drygt hälften anger att det är varken eller och 18 % anser att det är en lågt prioriterad fråga. (FHI, Enkät till kommunerna som gjordes 2009, underlag till Folkhälsopolitisk rapport 2011, 2009)

När detta regeringsuppdrag avslutas och informationsinsatser har genomförts kommer arbetets resultat att tas omhand i Boverkets arbete med vägledning och uppföljning av miljökvalitetsmålet God bebyggd miljö och inom arbetet med Hållbara Städer, urbant utvecklingsarbete och vägledning inom PBL.

Uppföljning av miljökvalitetsmålet God bebyggd miljö

Boverket är ansvarig myndighet för det femtonde miljökvalitetsmålet God bebyggd miljö. 2012 antog Riksdagen de nya preciseringarna för miljömålet och Boverket arbetar för närvarande med att utveckla målmanualer för uppföljning och utvärdering av preciseringarna. Befintliga indikatorer kommer att behöva kompletteras med nya. Hittills har uppföljningen baserats på Boverkets och Länsstyrelsernas miljömålsenkät som skickas ut till kommunerna varje år. Indikatorerna har främst fokuserat på tillgång till planeringsunderlag och kompetens. Inför utvärdering av miljömålet har statistik från SCB använts. Arbetet med de nya preciseringarna pågår och ska vara klart i februari 2013. Av totalt tio preciseringar så har sex bäring på fysisk aktivitet. Dessa är:

Hållbar bebyggelsestruktur.

En långsiktigt hållbar bebyggelsestruktur har utvecklats både vid nylokalisering av byggnader, anläggningar och verksamheter och vid användning, förvaltning och omvandling av befintlig bebyggelse samtidigt som byggnader är hållbart utformade.

Hållbar samhällsplanering

Städer och tätorter samt sambandet mellan tätorter och landsbygd är planerade utifrån ett sammanhållet och hållbart perspektiv på sociala, ekonomiska samt miljö- och hälsorelaterade frågor.

Kollektivtrafik, gång och cykel

Kollektivtrafiksystem är miljöanpassade, energieffektiva och tillgängliga och det finns attraktiva, säkra och effektiva gång- och cykelvägar.

Natur- och grönområden

Det finns natur- och grönområden och grönstråk i närhet till bebyggelsen med god kvalitet och tillgänglighet.

Kulturvärden i bebyggd miljö

Det kulturella, historiska och arkitektoniska arvet i form av värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer samt platser och landskap bevaras, används och utvecklas.

God vardagsmiljö

Den bebyggda miljön utgår från och stöder människans behov, ger skönhetsupplevelser och trevnad samt har ett varierat utbud av bostäder, arbetsplatser, service och kultur.

Friluftslivsmålen

Inom ramen för friluftslivspolitiken har Naturvårdsverket under 2011-2012 i samarbete med andra myndigheter, däribland Boverket, tagit fram ett förslag till mätbara mål för friluftslivet. Målen baseras på de tio målområden som beskrivs i prop. 2009/10:238 Framtidens friluftsliv. Miljödepartementet bereder för närvarande en skrivelse till riksdagen om dessa mål. Skrivelsen beräknas vara klar i december. Här finns målsättningar för tillgänglig natur, attraktiv tätortsnära natur, ett rikt friluftsliv i skolan samt friluftsliv för god folkhälsa.

I förslaget till mätbara mål finns också förslag till uppföljning. (Naturvårdsverket, 2012)

Behov av samlad uppföljning

För att få en bättre samlad bild av storleken på olika insatser och deras effekt behövs en ökad samordning med andra myndigheter. Se vidare nedan under Viktiga insatser för att nå resultat.

Viktiga insatser för att nå resultat

Idag ses det som en mänsklig rättighet att ha full framkomlighet med bil. Istället borde planeringen präglas av ett synsätt att möjligheten att röra sig till fots eller per cykel, att leka eller springa i sin närmiljö, är en mänsklig rättighet. Det behövs en synvända på hur vi rör oss i vardagen för transport och rekreation.

Det pågår ett arbete i Sverige idag med samhällsplanering som syftar till att stimulera till fysisk aktivitet i vardagen. Boverket har dock identifierat behov av särskilda insatser för att nå resultat i det fortsatta arbetet.

Tydligt aktörsansvar och ökad samverkan mellan myndigheter

Tydligare nationellt ansvar för gång- och cykel frågor

Aktiv transport till fots och cykel är ett sätt att öka fysisk aktivitet i vardagen som har mycket stor potential att utvecklas. Dessa färdssätt lyfts ofta fram, på nationell såväl som regional och lokal nivå, som viktiga medel i klimatarbetet för att minska bilanvändandet och utsläpp. Men i praktiken väger dessa frågor ofta alltför lätt då det saknas en aktör på nationell nivå med ett tydligt mandat och ansvar för att driva frågorna. Cykel hanteras oftast som en trafikfråga, med små resurser i jämförelse med andra trafikslag. På kommunal nivå hanteras ofta gångfrågorna ihop med cykel, trots att dessa två färdssätt har fler olika än gemensamma nämnare. I takt med att cyklingen ökar och att det tillkommer nya cykelfordon som är både snabbare och större, så ökar behovet av att betrakta dessa färdssätt som skilda.

Trafikverkets arbete för ökad och säker cykling har under senare år utvecklats. Hösten 2012 kom också den statliga utredningen Ökad och säkrare cykling – en översyn av regler ur ett cyklingsperspektiv (SOU 2012:70). Cykelfrågorna på regional och nationell nivå är på frammarsch. Men för gåendet saknas nationella strategier och ansvaret ligger helt på kommunerna. Det saknas fortfarande tydliga och kraftfulla aktörer,

regelverk och strategier för att kunna stötta det behov av stöd och insatser som behövs på lokal och regional nivå.

I Norge har landets motsvarighet till Trafikverket, Statens Vegvesen, 2012 tagit fram en Nationell gåstrategi. Strategin har två övergripande mål:

- det ska vara attraktivt att gå för alla
- fler ska gå mer

Inom ramen för strategin har sex insatsområden identifierats som ansvar och samarbete, utformning av fysiska omgivningar till aktiv gåkultur genom att höja statusen på gående som transportform och fysisk aktivitet i vardagen och påverka människor att gå mer.

I Sverige har Trafikverket tagit fram en Nationell strategi för ökad och säker cykling 2011 och arbetar under 2012 med en handlingsplan för genomförandet av strategin. Trafikverket är också sammankallande i det nationella cykelrådet som är ett informellt forum för samverkan i cyklingsfrågor. Men motsvarande arbete för gångtrafik saknas i Sverige och gör det svårare att etablera gång och gående som norm i planeringen samt ge frågorna högre status.

Boverket ser ett behov av en aktör på nationell nivå med ett tydligt ansvar att stimulera, stödja och driva på arbetet för att utveckla gång och cykling som färd sätt på lokal och regional nivå.

Förtydliga roller och ansvar för folkhälsofrågor på kommunal, regional och nationell nivå

Idag ligger ansvaret på folkhälsoarbetet utspritt, både inom olika nivåer – nationellt, regionalt och kommunalt och mellan olika nivåer.

Landstinget ansvarar för det mesta av hälso- och sjukvården och har därmed ett intresse av att befolkningen håller sig frisk. Kommunerna har kanske det största ansvaret för folkhälsa och fysisk aktivitet dels genom att de ansvarar för planering, byggande och förvaltning av en byggd miljö som stödjer fysisk aktivitet. Dels genom att de ansvarar för den sociala planeringen som stöttar individen som vård, skola och omsorg. Dock saknas begreppen *folkhälsa* och *fysisk aktivitet* i den svenska planeringslagstiftningen i PBL och miljöbalken.

Inom kommunen behöver kompetensen om folkhälsa bättre tas tillvara i den fysiska planeringen. Men kommunen behöver också stöd från stat och landsting.

Länsstyrelsen har en tydlig roll i den kommunala fysiska planeringen dels genom att de deltar i planeringen som samrådspart och tillhandahåller planeringsunderlag, dels som gransknings- och överprövningsmyndighet av kommunernas planering. Länsstyrelsen har också genom sin instruktion (SFS 2007:825) uppdraget att arbeta med folkhälsa. Dock avser anslaget ofta arbete med ANDT (Alkohol, narkotika, doping och tobak) vilket i viss mån begränsar länsstyrelsens möjlighet att stötta kommunerna med kunskap om folkhälsa och fysisk aktivitet i deras planarbete.

Att nationella myndigheter som Boverket och Statens Folkhälsoinstitut m.fl. myndigheter samverkar och samarbetar bidrar till detta. Men länsstyrelsernas roll i detta behöver förtydligas. I regeringens

skrivelse Skr. 2011/12:166 En folkhälsopolitik med människan i centrum föreslås ett forum för nationell samverkan för hälsofrämjande. Boverket stödjer förslaget och vill särskilt lyfta fram behovet av en arbetsgrupp inom fysisk aktivitet.

Boverket ser behovet av att öka samverkan mellan olika aktörer, främst folkhälso- och hälsoplanerare och fysiska planerare. Här behövs ett långsiktigt utbildnings- och implementeringsarbete där också landstingen bör integreras.

Stärka stödjande miljöer

Vägledning för barns och ungas utemiljöer

Både fysisk och psykisk ohälsa ökar hos barn och unga. En bidragande faktor är otillräcklig fysisk aktivitet. Forskningen visar att skolgårdar, förskolegårdar och den bostadsnära utemiljön, tillsammans med skolvägar och andra rörelsestråk i närmiljön, är allt viktigare arenor för barns lek, lärande, samspel, motoriska och psykosociala utveckling samt fysiska aktivitet. Men denna potential lyfts sällan fram i planering och utformning av utemiljöer.

PBL ställer krav på att vid planläggning ska hänsyn tas till behovet av att det inom eller i nära anslutning till sammanhållen bebyggelse finns parker och andra grönområden samt lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse (2 kap.7§ 3 & 4 pkt PBL). Men det råder en osäkerhet hur stort behovet är och hur detta ska tillgodoses i den faktiska planeringssituationen.

Särskilt i städer och tätorter som förtätas så försvinner ytor för barns lek och därmed möjligheten att tillgodose barns behov av tillräcklig friyta för lek och utevistelse. På vissa håll har kommunen löst friytekravet med förskolegård på tak, men forskning visar att detta får konsekvenser för och begränsar barns lek och fysiska aktivitet.

Movium har idag i uppgift av regeringen att utveckla och kommunicera kunskap om barns och ungas utemiljöer. Under uppdraget har behovet av en nationell kunskapssammanställning och vägledning för barns och ungas utemiljö identifierats. Det saknas i dagsläget underlag för att vägleda de aktörer som planerar, utformar, sköter och förvaltar barns och ungas utemiljöer. Detta gäller i första hand förskolegårdar och skolgårdar men också andra urbana miljöer som underlättar för barn och unga att leva, förflytta sig och utvecklas i staden och det offentliga rummet.

Boverket föreslår att myndigheten tillsammans med Movium, Skolverket, Statens Folkhälsoinstitut och andra berörda aktörer får i uppdrag att ta fram en vägledning för barns och ungas utemiljö.

Vägledning för friytor, parker, grönområden och tätortsnära natur

Forskning som visar på grönområdets, parkers och tätortsnära naturs betydelse för vår psykiska och fysiska hälsa ökar. Forskning visar t.ex. på grönskans betydelse för val av färdväg till cykel.

Vid förtätning så blir det fler som ska dela på de gröna ytor som finns. Därtill tas gröna ytor eller andra friytor med viktiga funktioner som t.ex. bollplaner och tennisplaner i anspråk. Lokalisering av förskolor sker ofta på parkmark i storstäderna. Den tillgängliga gröna ytan minskar. Detta ger motsatt effekt på den sociala hållbarheten, inkl. fysisk och mental hälsa. Det påverkar även den ekologiska hållbarheten och stadens tålighet mot t.ex. klimatförändringarna.

För att kunna tillgodose behovet av fysisk aktivitet i staden krävs tillräckligt stora ytor. Aktivitetsytor, exempelvis bollplaner av olika slag, tar plats. Dessutom krävs närhet och ett bra innehåll.

Det räcker inte med mikroparker och stråk, gröna väggar och tak i den täta staden för att få folk att röra på sig. Forskning visar på betydelsen av en viss storlek på platserna för att inrymma en mångfald av kvaliteter som gör att människor vill stanna och uppehålla sig samt vikten av närhet för att göra människor mer benägna att gå ut. Det är ofta svårt att i planering av nya områden få till större parkytor. I storstäderna så visar bristanalys att det i flera exploateringsområden saknas aktivitetsytor helt. Planering för fysisk aktivitet måste komma in i ett tidigt skede. Att samla lek, aktivitetsytor och sociala funktioner för att skapa starka målpunkter som kan attrahera människor i olika åldrar är också viktigt för den sociala dimensionen av hållbar utveckling.

PBL ställer krav på att vid planläggning ska hänsyn tas till behovet av att det inom eller i nära anslutning till sammanhållen bebyggelse finns parker och andra grönområden samt lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse (2 kap.7§ 3 och 4 p PBL). Men det råder en osäkerhet hur stort behovet är och hur detta ska tillgodoses i den faktiska planeringssituationen. Det finns även en otydlighet hur tillgången kan säkras genom hela planeringsprocessen, från planeringen till själva genomförandet, t ex i avtal med exploatören.

Boverket ser behovet av tydligare vägledning från nationella myndigheter för att stärka friytors, parkers och grönområdets status i förhållande till exploatering och hur dessa kan säkras genom olika planeringsinstrument och skyddsformer. T.ex. genom att utveckla tillämpning av grönytefaktor för att tillgodose folkhälsan.

Utveckla planeringsverktyg och metoder

Behov av planinstitut för cykelväg

Framkomligheten till fots och per cykel i den byggda miljön och i det omgivande landskapet är starkt begränsad på grund av prioritering av biltrafiken med fler bilar på vägarna och ökade hastigheter. Allmänna vägar byggs om till 2+1-vägar, vilket skapar en barriär för den gående

eller cyklande. Dessa vägar har också begränsad vägren som inte möjliggör cykling eller gående.

Cykelvägar kan anläggas inom ramen för väglagen om de är att betrakta som väganordningar. Däremot kan en cykelled inte anläggas enligt väglagen om den helt saknar samband med allmän väg. Det saknas för närvarande ett planinstrument för planering och genomförande av linjära strukturer i landskapet för cyklingsändamål. Regelverket för cykling har nyligen utretts i cyklingsutredningen ”Ökad och säkrare cykling” - en översyn av regler ur ett cyklingsperspektiv (SOU 2012:70). Här föreslås ingen ändring i regelverket för fysisk planering, men utredningen rekommenderar genomförande av en tidigare föreslagna ändring i anläggningslagen som skulle ge kommuner möjlighet att genomföra vandrings- och cykelleder.

När det gäller strukturer som sträcker sig över kommun- eller länsgränser behövs ett övergripande instrument som kopplar planeringsprocess till genomförande för att kunna säkra framkomligheten i landskapet (se även bilaga 4).

Boverket ser behovet av att utveckla planeringsverktyg för gång och cykel, i likhet med de planeringsinstrument som finns för biltrafik. Cykling som allmänt intresse bör ges större tyngd i plan- såväl som genomförandeprocesser. Detta gäller även behovet av mellankommunal samordning. Ett särskilt cykelplaneinstitut, knutet till väglagen eller som en särskild lag skulle skapa möjligheter att utveckla planering och argumentera för cykelvägsutbyggnad som ett likvärdigt transportmedel jämfört med bilen.

Vägledande och valida indikatorer för uppföljning och styrning

Indikatorer används som ett verktyg för att följa utvecklingen. En indikator är en signal om en viss trend. Investeringar och åtgärder för att förbättra stadens strukturer och miljöer genomförs ständigt. Men det är inte alltid känt huruvida de åtgärder som prioriteras verkligen bidrar till ökad fysisk aktivitet, bättre folkhälsa och en attraktiv stad. Många olika myndigheter och organisationer har sina egna uppföljningssystem med tillhörande indikatorer. Idag saknas ett uppföljningssystem som kopplar ihop olika typer av insatser – sociala och fysiska, för att ge en samlad bild av hur utvecklingen ser ut inom en byggd miljö som stimulerar till fysisk aktivitet och god folkhälsa.

Ofta diskuteras kostnad-nytta-analys och för att kunna beräkna nyttan av en åtgärd behövs kunskap om vad den kan resultera i, vilka effekter som kan förväntas. Uppföljning är av mycket stor vikt för att skapa kunskap och erfarenhet om åtgärders genomslagskraft och effektivitet. För att kunna utvärdera en genomförd åtgärd, och avgöra om åtgärden har lett till förändringar i riktning mot det avsedda syftet, är det nödvändigt att avsätta tid för att i efterhand undersöka den och beskriva resultatet.

Att kontinuerligt mäta olika aspekter av exempelvis resande, byggande och politiska uppdrag och skapa tydliga och starka indikatorer möjliggör s.k. öppna jämförelser. I dessa kan kommuner och städer utifrån ett brett statistiskt underlag söka stöd och underlag för åtgärder.

Öppna jämförelser gör också att tolkningar av underlag och statistik kan skapa en gemensam nationell bild av utvecklingen och åtgärdsbehov i olika delar av landet.

Boverket föreslår att myndigheten i samarbete med Statens Folkhälsoinstitut, Trafikverket, Naturvårdsverket och andra berörda aktörer som Handisam, Skogsstyrelsen, Skolverket, Socialstyrelsen och SKL (som representant för landstingen) får i uppdrag att sammanställa indikatorer för uppföljning av en byggd miljö som stimulerar till fysisk aktivitet.

Utveckla konsekvensanalysverktygen

Kraven på att redovisa planers konsekvenser enligt PBL har stor potential för att synliggöra konsekvenser för människors tillgång till strukturer och miljöer som stödjer fysisk aktivitet. Statens Folkhälsoinstitut och länsstyrelserna har bedrivit ett arbete med hälsokonsekvensbedömningar (HKB) för att lyfta konsekvenser för folkhälsa. Mycket arbete pågår ute i kommunerna, t.ex. i Göteborg som har tagit fram ett analysverktyg för att bedöma sociala konsekvenser i fysisk planering (SKA) samt ett barnkonsekvensanalysverktyg (BKA).

En behovsbedömning görs i detaljplanerna (med undantag från planer med enkelt planförfarande) för att avgöra en betydande miljöpåverkan och behov av miljökonsekvensbeskrivning. Miljöbedömningsprocessen och miljökonsekvensbeskrivningen är dock i regel inriktade på miljöfrågor och ekologisk hållbarhet.

Boverket ser behovet av att utveckla analysverktyg för att kunna bedöma konsekvenser för folkhälsa och t.ex. fysisk aktivitet i planeringsprocessen. Utgångspunkt bör tas i det arbete som har gjorts i kommuner, länsstyrelser, Statens Folkhälsoinstitut och andra myndigheter.

Kartan som brygga mellan fysisk planering och folkhälsa

Planerarens främsta verktyg är kartan. Det som syns på kartan kommer också med i planeringen. Folkhälsodimensionen och sociala aspekter överlag syns väldigt sällan på kartor i planeringen. Det finns förstås en rädsla att stigmatisera områden som är särskilt utsatta, men ur planeringssynpunkt finns det ett behov att på kartor visualisera sociala och folkhälsofrågor som kan underlätta att integrera dem i den fysiska strategiska planeringen. Det kan handla om områden med dålig hälsa i kombination med idrottsplatser och platser för spontanidrott, trygga utemiljöer och mötesplatser, gångavstånd till service, nöjen och handel m.m. Tidsgeografiska analyser av olika människors tillgång till kollektivtrafik, målpunkter i vardagen m.m.

Den nationella folkhälsoenkäten HLV "Hälsa på lika villkor" görs årligen av Statistiska Centralbyrån i samarbete med Folkhälsoinstitutet och Sveriges landsting och regioner. Ambitionen är att utöka HLV till ett omfång som gör enkätens material sökbart på kommunnivå. Det vore

även önskvärt att enkäten i större utsträckning speglar befolkningens tillgång till olika förutsättningar, d.v.s. livsmiljörelaterade data. Som förebild kan studien som gjorts i Region Skåne nämnas, där den regionala folkhälsoenkäten har kopplats ihop med människors tillgång till grönområden med olika karaktär. Personer med tillgång till fler än fem karaktärer har bättre upplevd hälsa än personer med lägre tillgång.

”FolkhälsoAtlas” tas fram av Folkhälsoinstitutet (FHI) med registerdata och enkäter mm, vilket kan utvecklas och vara ett mycket nyttigt planeringsunderlag.

Boverket ser behov av ett utvecklingsarbete som avser att synliggöra folkhälsoaspekter i geografin, med kartan som verktyg. Folkhälsoaspekter kan därmed tydliggöras exempelvis i den fysiska planprocessen.

Referenser

- Andersen L.B., H. M. (2006). Physical activity and clustered cardiovascular risk in children: a cross-sectional study (The European Youth Heart Study). *Lancet* 368(9532), 99-304.
- Andersen, R. B. (2009). *Aktiverande arkitektur og byplanlægning - 50 eksempel påutveckling av attraktiva och aktiva byrum*. Köpenhamn: Danmarks Idrættssforbund & Indenrigs- og socialministeriet.
- Annerstedt, M. (2011). *Nature and public health - Aspects of Promotion, Prevention, and Intervention - Doktorsavhandling*. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Bergström, L. &. (2012). *Frisk i naturen TemaNord 2012:522*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.
- Björk, J. Recreational values of the natural environment in relation to neighbourhood satisfaction, physical activity, obesity and wellbeing. *Journal of Epidemiology and Community Health* 2008;62:e2, ss. 1-7.
- Booth FW, C. M. (2002). Waging war on physical inactivity: using modern molecular ammunition against an ancient enemy. *Journal of Applied Physiology* 2002; 93: , 3-30.
- Boverket. (2002). *Stadsplanera istället för att trafikplanera och bebyggelseplanera*. Karlskrona: Boverket.
- Boverket. (2007). *Är regionförstoringen hållbar?* . Karlskrona: Boverket.
- Boverket. (2010). *Gör plats för cykeln*. Karlskrona: Boverket.
- Engström, C.-J. (Maj 2012). www.hallbarastader.gov.se. Hämtat från Hållbar stadsutveckling - hinder och möjligheter: www.hallbarastader.gov.se/Bazment/Alias/Files/?nybil15 november 2012
- Envall, P. (den 01 10 2012). www.cycity.se. Hämtat från CyCity Nyhetsbrev 5: oktober 2012.:

- http://www.cycity.se/docs/CyCity_nyhetsbrev_5_okt_2012.pdf den 25 10 2012
- Faskunger, J. (2007). *Den byggda miljöns påverkan på fysisk aktivitet R 2007:3*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.
- Faskunger, J. (2012). *Spontanidrottsanläggningar och miljöer – En utmaning för samhällsplaneringen*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting & Riksidrottsförbundet.
- FHI. (1999). *Fysisk aktivitet för nytta och nöje*. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.
- FHI. (2008). *Samhällsplanering för ett aktivt liv*.
- FHI. (2008). *Äldres miljöer för fysisk aktivitet. R 2008:35*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.
- FHI. (2009). *Barns miljöer för fysisk aktivitet R 2008:33*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.
- FHI. (2009). *Enkät till kommunerna som gjordes 2009, underlag till Folkhälsopolitisk rapport 2011*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.
- FHI. (2009). *Grönområden för fler R2009:02*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.
- FHI. (2010). *www.fhi.se*. Hämtat från Övergripande mål för folkhälsan: <http://www.fhi.se/Om-oss/Overgripande-mal-for-folkhalsa/> 2012
- FHI. (2011). *Funktionsnedsättning, fysisk aktivitet och byggd miljö R 2011:05*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.
- FHI. (2011). *Fysisk aktivitet. Kunskapsunderlag för Folkhälsopolitisk rapport 2010*. Östersund: Statens folkhälsoinstitute.
- FHI. (2011). *www.fhi.se*. Hämtat från Nationella Folkhälsoenkäten: <http://www.fhi.se/Statistik-uppfoljning/Nationella-folkhalsoenkaten/Levnadsvanor/Fysisk-aktivitet/> 2012
- FHI. (2012). *FaR. Individanpassad skriftlig ordination av fysisk aktivitet*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.
- FHI. (2012). *Stillasittande och folkhälsa - en kunskapssammanställning*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.
- FHI. (den 5 Januari 2012). *www.fhi.se*. Hämtat från Rekommendationer för fysisk aktivitet: <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Fysisk-aktivitet/Rekommendationer/> den 7 November 2012
- FHI. (den 5 Januari 2012). *www.fhi.se*. Hämtat från Definitioner av fysisk aktivitet: <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Fysisk-aktivitet/Definitioner/> den 7 November 2012
- FHI. (2012). *www.fhi.se*. Hämtat från FolkhälsoAtlas: <http://www.fhi.se/Statistik-uppfoljning/FolkhalsoAtlas--ett-interaktivt-visualiseringsverktyg/> 2012

- Forsberg, L. P. (2012). *Friluftsliv och naturturism i kommunal fysisk planering. Doktorsavhandling BTH.* . Karlskrona: Blekinge Tekniska Högskola.
- Försäkringskassan. (2011). *Sjukskrivningsdiagnoser i olika yrken. Socialförsäkringsrapport 2011:17.* Stockholm: Försäkringskassan.
- Försäkringskassan. (2012). *Socialförsäkringen i siffror 2012.* Stockholm: Försäkringskassan.
- Gehl, J. (2010). *Byer for mennesker.* Köpenhamn: Bogværket.
- Göteborg. (2011). *BKA Barnkonsekvensanalys Barn och unga i fokus 1.0.* . Göteborg: Göteborgs Stad.
- Hagströmer, M. (2007). *Assessment of health-enhancing physical activity at population level. Doktorsavhandling.* . Stockholm: Karolinska Institutet.
- Haskell, W. L.-M. (2007). Physical Activity and Public Health: Updated Recommendation for Adults . *The American College of Sports Medicine and the American Heart Association. Circulation 116*, 1081-1093.
- Hållbara Städer, D. f. (2012). *Femton hinder för hållbar stadsutveckling.* Stokcholm: Delegationen för Hållbara Städer.
- Jando, M. (den 18 04 2012). *www.vetenskapshalsa.se.* Hämtat från Idrott varje dag i skolan ger bättre betyg: <http://www.vetenskapshalsa.se/mer-idrottsundervisning-i-skolan-ger-battre-betyg/> den 31 10 2012
- Johansson, C., & Berglund, U. (2011). *Planering och utformning för ett ökat gående.* Luleå: Luleå Tekniska Universitet.
- Karolinska Institutet, S. L. (2012). *Fysisk aktivitet och stillasittande.* Stockholm: Stockholms Läns Landsting.
- Lindelöw, D. (2009). *Strategier för ett ökat gående och cyklande - en litteraturstudie om olika faktorerers betydelse.* Lund: Lunds Tekniska Högskola.
- Malmö. (2012). *Fotgängarprogram för Malmö Stad.* Malmö: Malmö Stad.
- Ministeriet for by, b. o. (2011). *Byens bevaegelserum.* Köpenhamn.
- Mårtensson, F. (2012). *Plats för fri äventyrlig fysisk aktivitet i Malmö.* Malmö: Malmö Stad.
- Naturvårdsverket. (2012). *Förslag till mål för friluftslivspolitik - redovisning av ett regeringsuppdrag. Rapport 6476.* Stockholm: Naturvårdsverket.
- Nordin, U. B. (2010). *Guide till barnkartor i GIS.* Ultuna: Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Nordström, P. B. (2009). När kommer barnen in i samhällsplaneringen? *Miljöforskning 1/2009.*
- Planverket. (1972). *Bostadens grannskap - råd och anvisningar för planering.* Stockholm: Statens Planverk.

- Realdania. (2012). *www.realdania.se*. Hämtat från En God Omvej: <http://www.realdania.dk/Projekter/Byen/En-god-omvej.aspx> den 20 09 2012
- Regeringen. (2008). *En förnyad folkhälsopolitik. Prop. 2007/2008:110*. Stockholm: Regeringen.
- Regeringen. (2010). *Framtidens friluftsliv proposition 2009/2010:238*. Stockholm: Regeringen.
- RTK. (2008). *Folkhälsa i regional utvecklingsplanering Rapport 2:2008*. Stockholm: Regionplane- och trafikkontoret, Stockholm Läns Landsting.
- SCB. (2007). *Markanvändning i Sverige*. Statistiska Centralbyrån.
- SCB. (2007). *Markanvändningen i Sverige*. www.scb.se: Statistiska Centralbyrån.
- Schantz, P. (2012). *Om färdvägsmiljöers betydelse för gång, cykling, hälsa och välbefinnande. Rapport 2012:157*. Borlänge: Trafikverket.
- Schantz, P. S.-E. (2006). *Kan fysiskt aktiv arbetspendling bli en SKL. (2013). Parkering för hållbar utveckling*.
- Socialstyrelsen. (2012). *www.socialstyrelsen.se*. Hämtat från Nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder: <http://www.socialstyrelsen.se/nationellariklinjerforsjukdomsforebyggandemetoder> den 7 November 2012
- Stigsdotter, U. K. (2005). *Landscape Architecture and Health. Evidence-based health-promoting design and planning. Doktorsavhandling*. . Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet Alnarp. Fakulteten för landskap, trädgård och jordbruk. .
- Tossavainen, M. (2012). *www.ltu.se*. Hämtat från Hälsa på hal is: <http://www.ltu.se/org/hlv/Nyheter/Projekt-Halsa-pa-hal-is-1.93863> 2012
- Vegvesen, S. (2012). *Nationell gåstrategi Norge*. Oslo: Statens Vegvesen.
- White Arkitekter & Sapcescape. (2011). *Cykelstaden - mainstreamcyklistens återkomst*. Stockholm: White Arkitekter AB.
- WHO. (2009). *Global Health Risks - mortality and burden of disease attributable to selective mayor risks*. World Health Organization of United Nations.

Bilaga 1 Regeringsuppdraget

Enligt regeringsbeslut S2011/6087/PBB fick Boverket den 22 juni 2011 följande uppdrag:

13. Samordning och utveckling av samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet

Boverket får i uppdrag att ansvara för ett samverkansprojekt med uppdrag att samordna och utveckla arbetet kring samhällsplanering och bebyggelseutveckling för en miljö som möjliggör och stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen, bl.a. avseende tillgänglighet till grönområden och tätortsnära friluftsområden samt säkra, trygga och attraktiva gång- och cykelbanor. I uppdraget ingår att aktivt sprida kunskap och goda exempel om hur planeringen av den fysiska miljön kan bidra till fysisk aktivitet och hälsosamma val. Boverket ska genomföra arbetet i samverkan med Statens folkhälsoinstitut, länsstyrelserna, Sveriges Kommuner och Landsting och andra berörda aktörer.

En delredovisning ska lämnas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 31 december 2011. En slutlig redovisning av uppdraget ska lämnas till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 31 december 2012.

Bilaga 2 Referensgrupp

Gymnastik- och Idrottshögskolan och Mittuniversitetet genom Peter Schantz, professor i idrottsvetenskap

Länsstyrelsen i Dalarna genom Frida Ryhag, planhandläggare

Länsstyrelsen i Skåne genom Anna-Mary Foltyn, planhandläggare, och Mattias Larsson, folkhälsosstrateg

Malmö stad genom Camilla Andersson, landskapsarkitekt Gatukontoret

Movium genom Petter Åkerblom och Kerstin Nordin

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap genom Marit von Rosen,

Naturvårdsverket genom Christina Frimodig och Ingegerd Ward

Skogsstyrelsen genom Ylva Birkne, specialist på skogens sociala värden

Statens folkhälsoinstitut genom Marlen Ljusberg

Sveriges kommuner och landsting genom Emilie Gullberg, samhällsplanerare

Sveriges Lantbruksuniversitet Alnarp genom Fredrika Mårtensson, docent i miljöpsykologi

Tillväxt, miljö och regionplanering, Stockholms läns landsting genom Bette Malmros, regionplanerare

Trafikverket genom Johannes Berg, Mattias Wärnhjelm och Anton Persson

Täby kommun genom Emma Franzén, landskapsarkitekt

Örnsköldviks kommun genom Birgitta Edin Westman, folkhälsoplanerare

Bilaga 3 Planera för fysisk aktivitet – webbsida

Boverket
Myndigheten för samhällsplanering,
byggande och boende

Om kakor | Lättläst | Lyssna | Sök i diariet | About Boverket

Sök
Webbkarta

Planera
Bygga & förvalta
Boende
Bidrag & stöd
Miljö
Tillgänglighet
Lag & rätt
Om Boverket
Kontakta oss

Planera

- Planera för fysisk aktivitet
- Fotgängarens landskap
- Cyklistens landskap
- Workshop om barnens landskap
- Vision för Sverige 2025
- Stadsutveckling och arkitektur
- Barn och byggd miljö
- Boverkets lägesrapport
- Kommunal planering
- Regional planering
- Nationell planering
- EU/Internationell planering
- Planeringsfrågor
- Planeringsverktyg
- Uppföljning enligt plan- och byggförordningen
- PBL i förändring

Start / Planera / Planera för fysisk aktivitet / Cyklistens landskap

Hur ser cyklistens landskap ut?

Cykeln är ett färdssätt som är både klimatsmart och hälsosmart. Den som cyklar kan ta sig relativt långa sträckor, 5 km på 30 minuter, vilket gör cykeln till ett möjligt alternativ till bilen i stadsbygd såväl som i landsbygd. Aktiv transport genom cykling ökar också chansen att tillgodose det dagliga behovet av fysisk aktivitet om minst 30 minuter. Liksom bilen transporterar cykeln oss från dörr till dörr och tar oss till arbete, station, skola, affär eller fritidsaktivitet. Cykling är också rekreation och motion.

Att använda cykeln i vardagen kräver ett sammanhängande nät av säkra, attraktiva och trygga cykelvägar där det finns möjlighet att gena. Vi måste planera för olika sorters cyklister – för den som cykelpendlar till arbetet så väl som för barnet som cyklar till fotbollen. För att cykling ska vara ett attraktivt alternativ så måste cykling få ta plats i den byggda miljön. Detta gäller både plats på väg- och cykelbanan och plats för parkering vid målpunkter och bostäder. Fler cyklar, nya sorters cyklar som låd- och elcyklar samt snabbare cyklar ställer krav på planering, dimensionering och utformning av vårt gemensamma offentliga rum. Forskning visar att cyklisten stimuleras inte bara av säkerhet och trygghet utan även av grönska och natur längs vägen

? Jag är intresserad av

Minna genvägar

Lägg till denna sida
Hantera mina genvägar

På Boverket

TRYGGHET I STADSMILJÖER

- Webbida om trygghet i stadsmiljöer
- Webbida om grönstruktur

I WEBBOKHANDELN

- Bostadsnära natur
- Vidga vyerna
- Samordning och utveckling av samhällsplanering som stimulerar till fysisk aktivitet

PÅ EXTERNA WEBBPLATSER

- Folkhälsoinstitutets webbplats
- Trafikverkets webbplats om utformning för ökat gående
- Activating architecture and urban planning på dansk webbplats

Hitta kontrollansvariga, sakkunniga och intygsgivare

Sök bidrag och stöd elektroniskt

<http://www.boverket.se/Planera/Planera-for-fysisk-aktivitet/>

Bilaga 4 Framkomligheten i landskapet

Genomgången nedan är ett bearbetat och utvecklat sammandrag av en PM som togs fram inom Boverket under arbetet med Cyklingsutredningen (SOU 2012:70). Den behandlar behovet att stödja framkomligheten för cyklister i landskapet genom planeringsprocesser och rättsverkande beslut där det allmänna intresset cykling kan göra sig gällande. Liknande resonemang kan tillämpas på övriga ”fysiskt aktiva” färdssätt som gång/vandring och ridning.

Var kan man gå och cykla?

Det statliga vägnätet ska enligt definitionen på väg främst vara till för motorfordon. De allmänna vägarna är enligt tradition till för den allmänna samfärdseln, d.v.s. alla transportsätt. Därmed finns en underförstådd skyldighet för Trafikverket att hålla en allmän väg öppen för alla transportsätt (SOU 2012:70 s. 265) Rättigheten att ta sig fram för både cyklister och gående samt andra långsamma färdssätt är en viktig princip i Sverige (Jfr allemansrätten).

Det är alltså tillåtet för alla att ta sig fram på allmän väg (utom när det är förbjudet enligt särskilt beslut av länsstyrelsen, t.ex. Ölandsbron). Samma sak gäller enskild väg med statsbidrag. På övriga enskilda vägar och stigar kan både fotgängaren och cyklisten ta sig fram med stöd av allemansrätten. Om sådant tillträde ska garanteras långsiktigt måste dock avtal träffas med markägaren.

Reell tillgänglighet innebär också trygghet och trafiksäkerhet, d.v.s. att en viss standard finns. Standardnivån sätts samman av vägrummets bredd och utformning, körbanans och vägrenens bredd samt omfattningen av biltrafik och hastighet. Detta regleras enligt VGU (Vägars och gators utformning) och hastighetsbestämmelserna. Framkomligheten till fots och cykel i den byggda miljön och i det omgivande landskapet är dock starkt begränsad på grund av prioritering av biltrafiken. Allmänna vägar byggs om till 2+1-vägar, vilket skapar en barriär för den gående eller

cyklande. Dessa och många andra vägar har också begränsad vägren som inte möjliggör cykling eller gående.

Systemsyn

För att åstadkomma sammanhängande gena och attraktiva gång- och cykelvägnät behövs dels aktiv planering genom regionala och kommunala cykelplaner. Dessa kan ge underlag till översiktsplanen eller ingå i den. På kommunal nivå står de också i ett samspel med trafikstrategi och eller trafikplan. Poängen med dessa yttäckande planer är att de behandlar ett geografiskt område från ett systemperspektiv och de ska hantera och analysera tillgängligheten i den befintliga strukturen och lokalisera åtgärdsbehov av olika slag som kan förbättra tillgängligheten och kvaliteten i cykelnätet med utgångspunkt i de olika cyklistgruppernas behov och relevanta målpunkter. På systemnivån är det också angeläget att hantera maskvidden i nätet, utifrån målsättningar om generell tillgänglighet. Det är ju endast de viktigaste målpunkterna som kan definieras.

Ett tillgängligt gent och användbart cykelnät kan utvecklas både genom att förbättra den befintliga strukturen (såväl separerade cykelvägar och cykelleder som förutsättningarna för att cykla i blandtrafik), som genom att skapa nya gena och attraktiva cykelförbindelser med utgångspunkt i de olika cyklistgruppernas behov.

I den systeminriktade planeringen identifieras cykelstråk och saknade länkar som behövs för att länka samman stråk av olika dignitet och med olika huvudfunktion, t.ex. snabbt pendlingsstråk respektive ett attraktivt rekreativstråk osv. Den systeminriktade planeringen bör även behandla cykelförbindelsernas juridiska status, d.v.s. vilket tillträde väghållaren har till dem, och om detta behöver säkras mer långsiktigt än genom avtal.

Fysisk planering för cykelvägar som allmänna intressen

Vissa åtgärder för att förbättra systemet kan genomföras utan någon ytterligare särskild fysisk planering. I vissa fall måste saknade länkar hanteras med detaljplaneändringar, eller tas om hand vid detaljplaneringen av utbyggnadsområden. I vissa fall, särskilt när det gäller längre stråk utanför bebyggelse behövs en fysisk planering som kan utveckla anläggningen som en helhet.

Som påpekats ovan behöver strukturfrågorna behandlas på en övergripande planeringsnivå, där det definieras vilka stråk som måste utvecklas och vad som är viktigt för planeringen i dessa stråk. Alltså stråk med intresse för en större allmänhet.

Att definiera och hantera utvecklingen av cykelvägar som ett allmänt intresse är kärnfrågan från planeringssynpunkt. Ett allmänt intresse ska kunna hanteras så att det kan få genomslag och ingå i en process, från formulering av intresset till planering och avvägning gentemot andra intressen fram till genomförande. För att ett allmänt intresse ska få tyngd som sådant krävs ett system inom vilket intresset kan hanteras och hävdas. Fysisk planering har ett varaktighetskrav, att planeringen ska genomföras för att tillgodose långsiktiga behov och att den kan resultera i genomförande på grundval av juridiskt fastlagd och varaktig reglering av markanvändningen.

Genom att lyfta folkhälsoaspekten ges det allmänna intresset av infrastruktur för cykling och andra aktiva transporter en särskild tyngd.

Planeringsprocess för en cykelväg inom befintligt regelverk?

Cykelvägar kan anläggas inom ramen för väglagen om de är att betrakta som väganordningar, vilket kräver ett funktionellt samband med den allmänna vägen. Däremot kan en cykelväg inte anläggas enligt väglagen om den helt saknar samband med allmän väg. Det saknas för närvarande ett planinstrument för planering och genomförande av långsträckta linjära strukturer i landskapet utanför tätorterna för cyklingsändamål, liksom för vandringsleder och ridleder.

Cykelvägar eller cykelleder anläggs främst i och i anslutning till tätorter, samt mellan vissa tätorter, och i storstäderna för pendling och för friluftsoch turiständamål. Kattegattsleden som är under utbyggnad är den första längre cykelturistled som byggs i Sverige. Tillträde till marken för genomförande och drift sker ofta genom avtal med berörda markägare.

Möjligheterna enligt PBL

Regionplan / ÖP kan hantera strukturfrågorna och de övergripande behovsfrågorna. Se systemresonemanget ovan.

Genom fördjupning av ÖP eller tematiskt tillägg till ÖP kan man förmodligen hantera alternativa sträckningar. Och man kan, om det behövs göra en MKB.

Detaljplaneinstrumentet är avsett att reglera bebyggelseområden, och är inte tänkt för långsträckta strukturer utanför bebyggelse. Det bör alltså finnas en koppling till bebyggelse och bebyggelsens behov i den nära omgivningen till det byggda. Med detaljplan kan i och för sig alla frågor om sträckning och principer för utformning av cykelvägnätet hanteras, och exempel finns där cykelväg har planerats och genomförts med stöd av detaljplan, en linje genom landskapet. Genom att använda detaljplaneinstrumentet kan lösas dels tillgänglighet till marken, dels tydliggörs ansvarsfrågan för anläggningen (kommunen ansvarar i normalfallet för allmän platsmark). Detta är dock knappast syftet med detaljplanen, som således inte är lämplig när det gäller längre stråk utanför bebyggelsen, eller för stråk som går över kommungräns. Det gäller att det finns motiv för detaljplan

Områdesbestämmelser kan användas utanför detaljplanelagt område för att bl.a. säkerställa syftet med översiktsplanen. Man kan alltså skapa en vägkorridor: Men med OB kan man inte skapa en ”vägbyggnadsrättighet” eller reglera inlösen.

Frågans behandling

Behovet av bättre möjligheter att planera och genomföra cykelvägar har behandlats av Cyklingsutredningen, som dock inte lägger några egna förslag om regeländringar. Man hänvisar dels till att en utvecklad systemanalys och övergripande planering ska ge utrymme för att tillämpa begreppet ”väganordning” på ett bredare sätt. Dels hänvisar cyklingsutredningen till en utredning om väghållaransvar som har pågått

inom Trafikverket i samarbete med SKL och REV (Riksorganisationen för enskilda vägar), men som inte fanns redovisad när SOU 2012:70 lades fram 2012-10-31. Slutligen hänvisar utredningen till ett förslag om ändring av anläggningslagen som tagits fram av Lantmäteriet (LMV rapport 2002:9). Enligt detta förslag, skulle rättighet enligt Anläggningslagen kunna upplåtas åt kommuner för att bygga och underhålla gång- och cykelvägar m.fl. leder.

Trafikverkets projektrapport ”Översyn av väghållaransvar” har lämnats till regeringen med en gemensam skrivelse från Trafikverket, REV och SKL där principförslag för en mer enhetlig uppdelning av väghållaransvaret mellan tätort och landsbygd än dagens redovisas, men där fortsatta utredningar föreslås. I rapporten påtalas bl.a. att gång- och cykelinfrastrukturen hanteras olika i olika delar av landet, och att oklarhet råder om när enskild väg kan upplåtas för allmän cykeltrafik.

Behov av planeringsverktyg

I resonemanget ovan har vi undersökt förslaget och den möjliga länken mellan översiktsplan/fördjupad översiktsplan till anläggningsförrättning. Om det allmänna intresset ska kunna motiveras tydligt är det angeläget att hela cykelvägen kan hanteras samlat, och dess allmänna nytta kan ställas mot andra intressen. Det finns ett tydligt värde i att hantera en anläggning som en helhet från början till slut, särskilt för att få till stånd längre förbindelser.

De cykelstråk som här avses måste anses ha en jämförbar funktion i transportsystemet som vilken bilväg som helst och borde därmed hanteras likvärdigt. Om man menar allvar med att cykling ska främjas, måste man också se vad som långsiktigt skulle förstärka cyklingens ställning. Cykling måste alltså kunna hanteras som ett eget allmänt intresse. Ett särskilt cykelplaneinstitut, knutet till väglagen eller som en särskild lag skulle skapa möjligheter att utveckla planering och argumentera för cykelvägsutbyggnad som ett likvärdigt transportmedel jämfört med bilen. Ett sådant planeringsinstrument bör också underlätta för samordning och samspel mellan de olika aktörer, trafikverket, regioner, kommuner och länsstyrelser, näringsliv och medborgare som bör samverka och samordna sina insatser.

Så som påpekats i LMV:s rapport finns behov av längre leder även för andra färdssätt. Ett särskilt planinstrument för cykelstråk skulle i ett sådant sammanhang kunna samutnyttjas även för andra typer av friluftsstråk som t.ex. ridning och vandring.

Boverket

Myndigheten för samhällsplanering,
byggande och boende

Box 534, 371 23 Karlskrona

Besök Karlskrona: Drottninggatan 18

Besök Stockholm: Norrlandsgatan 11

Telefon: 0455-35 30 00

Webbplats: www.boverket.se